

Vrijheid of gelijkheid

Zit men op een fraaie meimorgen op het Piazza San Marco in Venetië, dan kan het zijn dat men plotseling met een gevoel van diepe dankbaarheid doorstroomd wordt voor het feit dat in vroeger dagen een aantal Noord-Italianen veel meer inkomen, kennis en macht bezaten dan andere stervelingen. Daarin stonden de Venetianen overigens niet alleen. Europa levert meer dan welk werelddeel dan ook voorbeelden van bouwwerken, muziek en kunstvoorwerpen zowel als wetenschappelijke prestaties die alleen maar tot stand konden komen dank zij de ongelijkmatige verdeling van deze tegenwoordig zo vaak besproken zaken.

Het kan voorts moeilijk worden ontkend dat ook gewone stervelingen daarvan nog steeds dagelijks (kunnen) profiteren. Veel muziek zou ongeschreven, vele schilderijen en beeldhouwwerken zouden ongeschapen, vele kastelen en paleizen zouden ongebouwd en vele uitvindingen ongedaan zijn gebleven indien niet ergens een maecenas een bepaald initiatief had genomen dat indirect de oorzaak van het ontstaan van het kunstwerk of de uitvinding is geweest.

Evenmin kan worden ontkend dat velen die voor deze edele doeleinden hun inkomen, kennis en macht aanwendden, tegelijkertijd en met dezelfde middelen andere, aanzienlijk minder edele doeleinden nastreefden die ervoor zorgden dat hun medestervelingen van praktisch alle inkomen, kennis en macht gespeend bleven en zelfs vaak blij konden zijn dat zij in leven mochten blijven.

De vraag of men alléén om der kunst- en wetenschapswille een ongelijke verdeling van inkomen, kennis en macht zou moeten nastreven, moet alleen al om dit laatste, ontkennend worden beantwoord.

In het huidige denken gaat men evenwel verder. Daarin worden niet alleen de nadelige consequenties die eventueel uit een ongelijke verdeling voortvloeien veroordeeld, doch ook de ongelijke verdeling zelve. Niet de nadelige effecten, voortvloeiend uit het feit dat er ongelijke verhoudingen bestaan, meent men te moeten bestrijden, doch de ongelijke verhoudingen zelf. De effecten treden, indien dit streven met succes wordt bekroond, dan uiteraard ook niet op. Nadelige niet en voordelige ook niet.

Nu zijn inkomen, kennis en macht óók op het individuele vlak niet onafhankelijk van elkaar. Meer kennis kan tot meer inkomen en meer macht leiden, meer macht wederom tot hoger inkomen en zeker ook meer inkomen tot meer macht. Het zijn mede deze interrelaties die ieder van de elementen voor velen tot een begerenswaardige zaak maken. Omgekeerd zal een afgedwongen gelijkmatiger verdeling van één element ook een matigende invloed op de verdeling van de beide andere uitoefenen.

Stelt men nu dat de gelijkmatigheid van de verdeling de enige interessante doelstelling is, dan is dit laatste verheugend. Minder verheugend wordt het wanneer men zich

naast de gelijkmatigheid ook voor het niveau, vooral van kennis en inkomen, interesseert. Doet men dit laatste, hetgeen allerwegen gebruikelijk is, dan wordt in feite van een ieder verwacht dat hij van de hem geboden mogelijkheden tot verwerving van kennis en inkomen een maximaal gebruik maakt. Gecombineerd met het principe van de gelijkheid, dat impliciet dat aan ieder gelijke *mogelijkheden* tot verwerving dienen te worden geboden, leidt dit echter tot de noodzaak van het accepteren van ongelijkheden voor zover deze voortvloeien uit de vrijheid van ieder individu, de hem evenzeer als anderen geboden mogelijkheden zo goed mogelijk te benutten.

Gelijke mogelijkheden voor een ieder zullen derhalve geenszins in een gelijke verdeling van inkomen, kennis en macht resulteren. In de eerste plaats niet omdat niet een ieder zich de inspanning wil getroosten veel inkomen, veel kennis en veel macht te bezitten. In de tweede plaats niet omdat de een nu eenmaal een groter vermogen bezit de gegeven mogelijkheden uit te buiten dan de ander. Vooral spreekt dit laatste op het gebied van de kennis. Niet een ieder bezit, nog afgezien van de wens daartoe, de intellectuele capaciteiten om de gegeven mogelijkheden zodanig te gebruiken dat hij of zij in de hogere sferen der wetenschap terecht komt, laat staan in staat is nieuwe kennis te creëren of te verhinderen dat bestaande kennis verloren gaat. Ook op het gebied van de macht geldt dit. Slechts weinigen is het gegeven een goed minister, burgemeester of vakbondsleider te worden. Evenzo als het slechts weinige leerlingen van het conservatorium gelukt het concertpodium te bereiken. En zolang aanleg en wilskracht de fundamentele factoren achter de ongelijke verdeling van inkomen, kennis en macht zijn, óók bij gelijke verdeling van de mogelijkheden tot verwerving daarvan, kan men zich afvragen of die ongelijkheid dan niet noodzakelijk altijd een wezenlijk kenmerk van onze maatschappij, beter gezegd, van iedere maatschappij, waarin men naast gelijkheid ook vrijheid voor het individu nastreeft, zal blijven.

Dat de armoede moet worden uitgebannen, zinloos hoge inkomens moeten worden afgeroomd en machtsconcentraties die anderen verhinderen van hun vrijheid tot verkrijging van inkomen, kennis en macht gebruik te maken, moeten worden bestreden, spreekt vanzelf. Doch gegeven dit, zal het moeilijk zijn een goed argument te vinden, en kan het zelfs essentiële nadelen voor de maatschappij als geheel met zich meebrengen vooral betreffende de verdeling van de vrijheid, om een verdere egalitatie te bewerkstelligen. Dit nog afgezien van de vraag of het überhaupt mogelijk is dit te doen. Of zoals radio Eriwan in de Kaukasus eens antwoordde op de vraag van een luisteraar of er in de toekomstige communistische staat geld zal zijn of niet: „Sommigen zullen het hebben, anderen niet”.

L. H. Klaassen

Inhoud

<i>Prof. Dr. L. H. Klaassen:</i>	
Vrijheid of gelijkheid	585
Column	
Tussen solidariteit en equivalentie, door Prof. Dr. N. H. Douben....	587
<i>Drs. E. J. Bomhoff en Drs. J. Ooms:</i>	
Een Naïef-Monetair model van de Nederlandse economie	588
Beroemde economen (7). James Mill (1773-1836), door Drs. H. M. Becker	594
Rectificatie	595
<i>A. J. Pol:</i>	
Het reële promotievoordeel van werknemers (II)	596
Boeknieuws	
M. P. Todaro: Development planning, door Dr. S. I. Cohen	601
Maatschappijspiegel	
Verdelende rechtvaardigheid, door Drs. W. A. Arts	602
Geld- en kapitaalmarkt	
Een norm voor de geldgroei?, door Drs. J. C. Pranger	604
Stichting het Nederlands Economisch Instituut.	
Verslag over het jaar 1975	606

Als U toch Uw zwarte geld moet witten, doe dat dan door een abonnement op ESB te nemen.

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:

STRAAT:

PLAATS:

Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):

Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan: ESB,
Antwoordnummer 2524
ROTTERDAM

Handtekening:

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Redactie-medewerkster: Mej. J. Koenen.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 119,60 per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f. 78,- (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies (na ontvangst van stortings/ giro-acceptaart) op girorekening no. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,- (incl. 4% BTW en portokosten). Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekening no. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertentieverkoop:

Roelants/EPR
Postbus 7021
Den Haag
Telefoon (070) 23 41 03
Telex 33101.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Tussen solidariteit en equivalentie

Onlangs werd het feit herdacht dat de Sociale Verzekeringsbank driekwart eeuw geleden werd opgericht. Naar aanleiding van deze gebeurtenis is een boekje verschenen onder de titel *75 jaar sociale verzekering*. Daarin worden beschrijvingen en analyses van ons stelsel van de sociale verzekering gegeven die vooral uitmunten door conclusies welke scherp tegenover elkaar staan. Waar de verschillende auteurs het met elkaar over eens zijn is, dat het systeem van sociale zekerheid in Nederland aan de internationale top staat. Ook wordt een grote mate van eenstemmigheid bereikt als het gaat om de vraag of er wat dient te veranderen aan het huidige stelsel.

De *verschillende* visies op de sociale verzekering — en die komen als hoofdstroom op de eerste plaats — vloeien duidelijk voort uit verschillen in opvatting over de reikwijdte van het karakter der sociale verzekering. Zij die geporteerd zijn voor een „enge” interpretatie houden sterk vast aan het *verzekeringsaspect* en komen op grond hiervan tot een sterke voorkeur voor het equivalentiebeginsel. Tussen de individueel toerekenbare (of misschien betaalde?) premie en de individueel te realiseren uitkering dient een zeer grote mate van paralleliteit te bestaan, volgens degenen die deze interpretatie verdedigen. Zij trachten de *sociale* verzekering zo weinig als mogelijk is van de *particuliere* verzekering te doen afwijken. De toetredingsdwang tot de sociale verzekering wordt door hen als noodzakelijk element van dit stelsel van zekerheidsstelling beschouwd, maar verder dient het dwangelement niet te gaan. Vooral de zorg voor een „juiste allocatie” drijft de aanhangers van deze enge interpretatie in de richting van een uitgesproken voorkeur voor het ruilbeginsel.

De zorgen die door de sociale verzekering worden opgeroepen, betreffen

dan ook niet zozeer de steeds maar toenemende kosten *als zodanig*, maar het verschijnsel dat de uitbreiding van de sociale verzekeringsactiviteiten gepaard blijkt te gaan met een voortdurend sterker beroep op solidariteit. En juist deze ontkoppeling van premiebetaling en uitkeringsrechten roept bezwaren op bij de verdedigers van het enge begrip sociale verzekering. Theoretisch zou men kunnen stellen, dat de voorstanders van een ver doorgevoerd equivalentiebeginsel in de sociale verzekering weinig tegenwerpen, indien dit element van de maatschappelijke zekerheid maar geen *verticale* herverdeling van personele inkomens op grote schaal met zich meebrengt. In dit geval blijft immers het equivalentiebeginsel in zeer sterke mate de boventoon voeren en dat komt heel dicht bij de werking van het prijsmechanisme zoals dat in de particuliere verzekeringswereld functioneert.

De pleitbezorgers voor een sterk *solidariteits*element in de sociale verzekering huldigen een ruime opvatting. Zij zijn op grond van dit uitgangspunt nogal eens gauw geneigd om de premie-financiering voor een groot deel te vervangen door een bijdrage uit de algemene belastingmiddelen, vooral als dit gepaard gaat met een verhoging van de progressieve inkomensbelastingen. Verticale herverdeling van personele inkomens beschouwen zij als een zeer wezenlijk element van de sociale verzekering. Zodra personen niet meer door middel van hun normale functioneren in het arbeidsproces in staat zijn om hun materiële bestaansvoorwaarden veilig te stellen, dient de sociale verzekering deze lacune

op te vullen. Daarbij gaat het dan niet om een verzekeringsuitkering op grond van betaalde premies, maar om de verplichting van de maatschappij om zijn leden een menswaardig bestaan te garanderen.

Duidelijk komt vooral in de bijdrage van de voorzitter van het FNV aan deze „sociale verzekeringsbundel” naar voren, dat een zeer groot beslag op het nationale inkomen door de sociale uitkeringen, ook negatieve kanten heeft die met name buiten het financieel-economische kader liggen. Het grote beroep dat kennelijk gedaan moet worden op inkomensbronnen via de sociale verzekering, vormt in de ogen van Kok geen pluspunt voor het functioneren van onze maatschappij. Méér sociale zekerheidsuitgaven betekenen niet automatisch dat de samenleving ook beter draait. „Voor de samenleving als geheel”, zo stelt Kok, „moet van een verslechtering worden gesproken, als het aantal gedwongen niet-actieven in de leeftijdsklasse 18-65 jaar voortdurend toeneemt” (blz. 49).

Blijkbaar spelen de problemen rond de sociale verzekering zich niet alleen af in de sfeer van de financiële middelen en het gebruik dat ervan wordt gemaakt. Tussen solidariteit en equivalentiebeginsel liggen niet alleen grote verschillen van economische aard, maar komen ook verschillen in visie op het verschijnsel sociale verzekering tot uitdrukking. Wellicht zijn deze laatste op den duur van meer belang dan de problemen die in percentages van het nationale inkomen worden uitgedrukt. Ofschoon het één niet los kan worden gezien van het ander.

Een Naïef-Monetair model van de Nederlandse economie

DRS. E. J. BOMHOFF
DRS. J. OOMS

In het volgende artikel wordt aangetoond dat de voorspelkracht van het jaarmodel 69-C van het Centraal Planbureau groter wordt indien de gedragsrelaties zo eenvoudig mogelijk worden gehouden door het aantal verklarende variabelen te verminderen en door het volgen van een monetaire benadering van de binnenlandse prijzen. Dit laatste houdt in dat in de prijsvergelijkingen de enge geldhoeveelheid als verklarende variabele wordt opgenomen met als consequentie dat de liquiditeitsvergelijking van het 69-C-model kan worden geschrapt. Het dan ontstane model noemen de auteurs, beiden medewerkers van de Vakgroep Monetaire Economie van de Erasmus Universiteit Rotterdam, een Naïef-Monetair model.

Inleiding 1)

Bij het opstellen van de korte-termijnprognoses hanteert het Centraal Planbureau een groot econometrisch model van de Nederlandse economie. De gepubliceerde versie van het jaarmodel 69-C telt 13 gedragsvergelijkingen en 29 definitievergelijkingen 2). Het ontwikkelen van zo'n model is een kostbare en tijdrovende zaak en met de nieuwe versie die op dit moment in voorbereiding is, zijn weer verschillende manjaren gemoeid. Reden genoeg om na te gaan of het huidige type model de ontwikkeling van onze economie goed kan voorspellen.

De voorspelkracht van het 69-C-model is al eerder onderzocht door Bemer en Van Miltenburg 3). Zij kwamen tot de conclusie dat het model beter voorspelt wanneer de 13 gedragsvergelijkingen wat vereenvoudigd worden. Zij gebruikten daarbij een statistische maatstaf. Alle variabelen met een coëfficiënt die niet significant (95%-niveau) van nul verschilt, werden geschrapt. Het aantal verklarende variabelen per vergelijking nam daardoor af, maar bleef toch nog gemiddeld vijf tegen zeven in het oorspronkelijk model.

Wij zijn in het hieronder beschreven onderzoek een stuk verder gegaan. In ons voorspelmodel hebben we de relaties zo eenvoudig mogelijk willen houden. Het aantal verklarende variabelen in de gedragsvergelijkingen is meestal twee en soms drie. Bij de prijsvergelijkingen hebben we een heel simpele variant van een monetair geïnspireerde theorie van de prijzen gevolgd en de enge geldhoeveelheid, M1, opgenomen. De liquiditeitsvergelijking van het 69-C-model hebben wij geschrapt. Zo ontstaat het Naïef-Monetair model (NM-model) van de Nederlandse economie.

Na een beschrijving van de relaties van het NM-model vergelijken wij de voorspelkracht van het 69-C-model met de voorspelkracht van de door Bemer en Van Miltenburg gemaakte vereenvoudigde versie van dit model en die van het Naïef-Monetair model. Het NM-model blijkt over de onderzochte periode het best te kunnen voorspellen. Sommige variabelen zoals de consumptieprijzen en de nominale afzet worden ongeveer twee keer zo goed voorspeld. Wanneer we de voorspellingen voor de afzonderlijke jaren bekijken, valt op dat de prognoses van het 69-C-model sterk verslechteren wanneer buiten de schattingsperiode, dat wil zeggen na 1966, wordt voorspeld. Tot op zekere hoogte is dat normaal en onvermijdelijk, maar in het 69-C-model neemt de

voorspelkracht over de gehele linie zo drastisch af dat het model drie jaar na het einde van de schattingsperiode en nog voordat het in 1970 gepubliceerd werd al twee keer zo slecht voorspelt als het simpelste naïeve model. We bespreken de vermoedelijke redenen hiervoor: geen systematische aandacht voor het autocorrelatiepatroon van de endogenen en te veel „data mining” bij het opstellen van de vergelijkingen.

Het NM-model is meer dan een collectie losse voorspelformules. De onderlinge consistentie van de voorspellingen is gewaarborgd doordat wij de identiteiten en definitievergelijkingen van het 69-C-model hebben overgenomen. We kunnen dus van een Naïef-Monetair model spreken. Bij de opzet van ons voorspelmodel hebben we, om een vergelijk met het 69-C-model mogelijk te maken, bij de gedragsrelaties dezelfde te verklaren variabelen opgenomen. Dit wil echter niet zeggen dat wij van mening zijn dat daarmee een uit monetair-theoretisch oogpunt acceptabel macro-economisch model zou zijn verkregen. Het gaat ons hier alleen om een onderzoek naar de voorspelkracht van het 69-C-model en van onze sterk vereenvoudigde versie van dit model waarbij in de prijsrelaties enkele simpele monetaire suggesties zijn ingebracht.

De resultaten van deze studie maken het moeilijk veel vertrouwen te stellen in de uitkomsten van de variantenanalyse van het 69-C-jaarmodel daar dit laatste model de historische ontwikkeling van de Nederlandse economie zo veel gebrekiger volgt dan het hier gepresenteerde Naïef-Monetair model. Onze voorspellingen suggereren voorts dat de hoofdpunten waarop ons model van de CPB-aanpak afwijkt de voorspelkracht zo ten goede komen dat het nuttig zou zijn die eens in een minder naïef model van de Nederlandse economie op te nemen. Die punten zijn het eenvoudig houden van de relaties door daar slechts een klein aantal verklarende variabelen in op te nemen en het volgen van een monetaire benadering van de binnenlandse prijzen. Het opnemen van de primaire liquiditeitsmassa bij de bin-

1) Wij zijn erkentelijk voor discussies met Prof. Dr. P. Korteweg.

2) P. J. Verdoorn, J. J. Post en S. S. Goslinga, *The 1969 re-estimation of the annual model. Model 69-C*, Centraal Planbureau, Den Haag, januari 1970.

3) R. Bemer en A. J. M. van Miltenburg, *Enkele experimenten met het jaarmodel 1969*, Technische Hogeschool Delft, Vakgroep Economie, Onderzoekverslag no. 1, augustus 1974.

nenlandse prijzen is theoretisch juist en leidt tot aanzienlijk betere voorspellingen dan de (loon)kostentheorie van het Planbureau.

Opzet van het NM-model

De gedragsvergelijkingen van het 69-C-model hebben wij in het NM-model vervangen door relaties met aanzienlijk minder verklarende variabelen. Onze vergelijkingen bestaan uit vereenvoudigingen van de Planbureau-relaties en een paar ad hoc oplossingen, terwijl wij bij de prijsvergelijkingen ons op een andere (i.c. monetaire) theorie hebben gebaseerd dan die welke het CPB gebruikt. Bij de meeste vergelijkingen hebben we bovendien autoregressieve elementen opgenomen.

De vereenvoudigingen van enige relaties van het 69-C-model zijn niet alleen gelegen in het opnemen van slechts enkele verklarende variabelen per vergelijking, maar ook in het weglaten van constante termen. Tevens hebben wij ervan afgezien om de coëfficiënten van het NM-model te schatten. De enige coëfficiënten in het NM-model zijn 0,25, 0,5 en 1. Natuurlijk hadden wij de coëfficiënten kunnen schatten door de residuumsom over onze onderzoeksperiode (1962-1971) te minimaliseren. Dat zou de voorspellingen voor die jaren hebben verbeterd, maar ons model zou dan niet meer eerlijk met het 69-C-model vergeleken kunnen worden. Het Planbureau heeft immers de residuen geminimeerd over de periode 1923-1938 en 1949-1966. In de huidige vorm heeft ons model dus geen ingebouwd voordeel boven het 69-C-model. Het Naief-Monetair model had even goed in 1969 of eerder ontwikkeld kunnen worden.

De gedragsrelaties van het NM-model hebben wij aangevuld met de definitievergelijkingen van het 69-C-model.

Notatie

In ons model staan hoofdletters voor nominale bedragen en verwijzen kleine letters naar volumina of prijzen. Procentuele veranderingen geven wij aan met $\hat{\cdot}$. Symbolen zonder $\hat{\cdot}$ hebben betrekking op absolute grootheden. Het eerste verschil van een variabele wordt aangeduid met Δ , dat wil zeggen $\Delta x = x - x_{-1}$.

De gedragsvergelijkingen

1. De consumptievergelijking:

$$\hat{c} = \hat{c}_{-1} + 0,50 \Delta \hat{a}_{-1} - 0,50 \Delta \hat{p}_c$$

2. De investeringsvergelijking:

$$\hat{i} = 0,50 \hat{z}_{-1} + 0,25 \hat{z}_{-2} + 0,25 \hat{z}_{-3}$$

$$\text{met } \hat{z}_{-1} = \hat{Z}_{-1} - \hat{T}_Z'' - \hat{p}_v'$$

3. De voorraadvergelijking:

$$N = 0$$

4. De uitvoervergelijking:

$$\hat{b} = \hat{b}_{-1} + \Delta \hat{m}_{tw} + \Delta \hat{o}_g - 0,25 \Delta (\hat{p}_b - \hat{p}'_b)$$

5. De invoervergelijking:

$$\hat{m} = \hat{m}_{-1} + 0,50 \Delta \text{CAB}_{-1} + \Delta \hat{v}'$$

6. De arbeidsvergelijking:

$$\hat{a} = \hat{a}_{-1} + 0,50 \Delta \hat{v}'$$

7. De werkeloosheidsvergelijking:

$$\Delta w = 0$$

8. De loonvoetvergelijking:

$$\hat{l} = (\hat{v}' - \hat{a})_{-1} + \hat{p}'_c + 1,00$$

9. De consumptieprij:

$$\hat{p}_c = \hat{p}'_c + 0,50 \Delta \hat{M}l_{-1} + 0,25 \Delta \hat{p}_m$$

10. De prijs van de investeringen door bedrijven:

$$\hat{p}_i = \hat{p}'_i + 0,25 (\Delta \hat{p}_{mi} + \Delta \hat{p}_{mi-1}) + 0,25 (\Delta \hat{p}_{mr} + \Delta \hat{p}_{mr-1}) + 0,25 \Delta \hat{v}'$$

11. De uitvoerprijs:

$$\hat{p}_b = \hat{p}'_b + 0,50 \Delta \hat{p}'_b + 0,25 \Delta \hat{v}'_{-1}$$

12. De prijs van de autonome bestedingen:

$$\hat{p}_x = \hat{p}'_x + 0,50 \Delta \hat{M}l_{-1} + 0,25 \Delta \hat{p}_m$$

Gebruikte symbolen

Hoofdletters verwijzen naar nominale bedragen. Kleine letters hebben betrekking op volumina of prijzen.

a	werkgelegenheid in bedrijven (man-jaren);
b	goederenuitvoer;
c	gezinsconsumptie;
C_{pr}^R	girale tegoeden en deposito's bij handelsbanken, incl. oneigenlijke spaargelden en valuta-tegoeden;
CAB	saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans op kasbasis genormeerd met de eng gedefinieerde geldhoeveelheid;
i	bruto bedrijfsinvesteringen excl. voorraadmutaties en dienstensaldo;
l	gemiddeld verdiend loon per standaardjaar van 300 dagen;
m	goederenimport;
m_{tw}	gewogen wereldimport;
Ml	eng gedefinieerde geldhoeveelheid bestaand uit char-taal geld plus giraal geld bij geldscheppende instellingen;
N	wijziging in voorraadmutatie, gemeten als een percentage van de totale afzet, excl. voorraadvorming en dienstensaldo;
o_g	binnenlandse oogst in procenten van de goederen-uitvoer;
p_b	uitvoerprijs;
p'_b	prijs van de concurrerende uitvoer;
p_c	consumptieprijs;
p_i	prijs van de investeringen door bedrijven;
p_m	invoerprijs;
p_{mi}	invoerprijs van investeringsgoederen;
p_{mr}	invoerprijs van grondstoffen;
$p_{v'}$	prijs van de totale afzet excl. voorraadmutaties en dienstensaldo;
T_Z''	belastingdruk op het niet-looninkomen;

- v' totale afzet excl. voorraadmutaties en dienstensaldo;
- z het beschikbare niet-looninkomen gedefleerd met het prijspeil $p_{v,b}$;
- Z niet-looninkomen inclusief ingehouden winsten van NV's.

(1) De consumptievergelijking

Uit theoretische overwegingen kiezen wij voor een verklaring van de reële groei van de consumptie. Wij nemen aan dat de consumptie extra zal groeien als de werkgelegenheid in de bedrijven, a , versneld toeneemt. Geen betekenis moet worden gehecht aan de vertraging van een jaar waarmee dit effect in het NM-model is opgenomen. De keuze tussen $\Delta \hat{a}$ en $\Delta \hat{a}_{-1}$ werd bepaald door de praktische overweging dat een term $\Delta \hat{a}$ het model moeilijker oplosbaar maakt.

Verder veronderstellen we dat een acceleratie in het consumptieprijs, p_c , de groei van de consumptie afzwakt. De coëfficiënt 0,50 correspondeert qua grootte met die van het 69-C-model. De vijf andere termen in de consumptievergelijking van het Planbureau hebben we weggelaten.

(2) De investeringsvergelijking

Opnieuw is onze relatie in reële termen (bedrijven stellen investeringsprojecten op) in tegenstelling tot de vergelijking van het CPB die in nominale termen luidt (bedrijven bestemmen een bepaald bedrag voor hun investeringen). Een consequentie daarvan is dat wij het beschikbare niet-looninkomen hebben gedefleerd met het prijspeil van de totale afzet (excl. voorraadmutaties en dienstensaldo).

Het beschikbare niet-looninkomen geeft de investeringsvergelijking het karakter van een financieringsvergelijking. De winsten kunnen volgens het Planbureau echter tevens als indicator voor de afzetverwachtingen worden beschouwd. Een oppervlakkige blik op de reeks voor de investeringen laat verder zien dat de vertraagde te verklaren variabele, die in vrijwel al onze gedragsrelaties voorkomt, nu niet voldoet. Om nu de groei van de investeringen niet té gevoelig te maken voor meetfouten en/of plotselinge veranderingen in het gedefleerde beschikbare niet-looninkomen hebben we deze variabele ook één en twee jaar vertraagd opgenomen. Hierdoor wordt een soort permanente of verwachte overig-inkomensvariabele verkregen.

Vier andere variabelen die het Planbureau in de investeringsvergelijking heeft opgenomen, hebben wij weggelaten. De investeringsvergelijking is een moeilijke relatie voor het CPB, maar ook voor ons. Zowel in het 69-C-model als in het NM-model is de gemiddelde fout in de voorspellingen van de groei van de investeringen meer dan twee keer zo hoog als de fout bij het voorspellen van de ontwikkeling in de consumptie en de export.

(3) De voorraadvergelijking

In tegenstelling tot andere modellen van het Planbureau bevat het 69-C-model geen aparte vergelijkingen voor de aanbodzijde van de economie. In ons model hebben wij derhalve de vergelijkingen die mede de spanning tussen vraag en aanbod weergeven zo eenvoudig mogelijk gehouden. Voor de voorraden nemen we een naïeve voorspelformule: $N = 0$.

(4) De uitvoervergelijking

De reële goederenuitvoer, b , neemt versneld toe als er een acceleratie is in de wereldhandel, m_{tw} , en als de groei-voet van de oogstvariabele, o_g , toeneemt. De waarden van de coëfficiënten voor deze twee variabelen stemmen overeen met die in het 69-C-model. De term in $\hat{p}_b - \hat{p}_b'$, die het verschil tussen de Nederlandse uitvoerprijs en die van de buitenlandse concurrenten weergeeft, komt eveneens in de relatie van het Planbureau voor.

Drie andere variabelen in de uitvoervergelijking van het 69-C-model daarentegen hebben wij niet opgenomen.

(5) De invoervergelijking

De ontwikkeling van het importvolume, m , hangt bij ons van slechts twee variabelen af. De term in v' geeft weer dat de import extra zal toenemen als de binnenlandse bedrijvigheid accelereert. Het Planbureau hanteert in deze vergelijking v_m , de totale afzet, exclusief voorraadmutaties en dienstensaldo, doch herwogen naar de invoerintensiteit der bestedingscategorieën. In andere gedragsrelaties gebruikt het CPB echter de totale afzet (v) of de totale afzet exclusief voorraadmutaties en dienstensaldo (v') of wel v' herwogen naar de intensiteit van de arbeidsvraag der bestedingscategorieën (v_a). Wij hebben in de gedragsrelaties van het Naief-Monetair model gemakshalve alleen v' gehanteerd.

De tweede verklarende variabele in de invoervergelijking van het NM-model is ΔCAB_{-1} . Deze term, waarbij voor het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans als schaalvariabele de eng gedefinieerde geldhoeveelheid $M1$ is gebruikt, geeft weer dat de import meer zal gaan toenemen wanneer het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans het jaar ervoor relatief ten opzichte van de enge geldhoeveelheid is gestegen. Over de jaren zestig namen wij namelijk waar dat het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans aan het begin van een conjuncturele terugval meestal verbeterde en dat zo'n terugval na ongeveer een jaar, wanneer de economie weer over het dieptepunt heen was, werd gevolgd door een sterkere importgroei dan tevoren. Ook gold dat kort voor de top van de cyclus de lopende rekening van de betalingsbalans meestal verslechterde. Enige tijd daarna viel dan de groei in de import terug.

Ofschoon de term ΔCAB_{-1} wel gerationaliseerd kan worden, menen wij dat de importrelatie de minst fraaie gedragsvergelijking van het NM-model is. Niettegenstaande de ad hoc indruk die deze vergelijking maakt, verkiezen wij toch onze vergelijking boven die van het 69-C-model, omdat de voorspelkracht ervan groter is en onze relatie maar twee verklarende variabelen bevat tegen negen in de invoervergelijking van het Planbureau.

(6) De arbeidsvergelijking

Onze term $0,50 \Delta \hat{v}'$ is de tegenhanger van $0,24 \hat{v}_a$ in het 69-C-model. Wij hebben, zoals bij de invoervergelijking vermeld, bij de gedragsrelaties van het NM-model alleen v' gehanteerd en niet v , v_a of v_m . Vijf andere variabelen uit de 69-C-vergelijking hebben we weggelaten.

(7) De werkloosheidsvergelijking

Evenals bij de voorraden nemen wij ook hier, en wel om dezelfde redenen, een naïeve „no-change” voorspelformule: $\Delta w = 0$.

(8) De loonvoetvergelijking

Deze vergelijking is een vereenvoudiging van de 69-C-vergelijking die nog vijf andere termen bevat. De term $(\hat{v} - \hat{a})_{-1}$ beschrijft de stijging van de arbeidsproductiviteit over het afgelopen jaar, \hat{p}_c staat voor de in de nominale lonen gecompenseerde prijsstijging en de term 1,00 representeert de initiële loonstijging.

(9) - (12) De prijsvergelijkingen

In alle vier prijsvergelijkingen is de vertraagde groeivoet van de desbetreffende prijs aanwezig. Dit correspondeert met het theoretische inzicht dat prijzen voor een belangrijk deel worden bepaald door prijsverwachtingen. Bij het vormen van die verwachtingen speelt de ontwikkeling van de prijs in het verleden een belangrijke rol.

Wat betreft de overige verklarende variabelen moeten we

een onderscheid maken tussen de consumptieprijzen, p_c , en de prijs van de autonome bestedingen, p_x , enerzijds en de prijs van de investeringen door bedrijven, p_i , en de uitvoerprijzen, p_b , anderzijds. In het eerste geval gaat het om prijzen die met name in het binnenland worden bepaald; bij p_i en p_b hebben we te maken met prijzen die vooral op de wereldmarkt tot stand komen. Dat zo'n onderscheid nodig is, blijkt uit het feit dat de groei in de eng gedefinieerde geldhoeveelheid, $M1$, in ons model voor de binnenlandse prijzen de belangrijkste verklarende variabele is, maar dat deze zelfde $M1$ geen bijdrage levert wanneer men zoekt naar een verklaring voor prijs van de investeringen door bedrijven en voor de uitvoerprijs. Bij deze laatste twee prijzen zou het meer voor de hand liggen om eventueel de wereldgeldhoeveelheid als verklarende variabele op te nemen. Een paar experimenten in die richting waren echter vooralsnog niet succesvol.

Vanzelfsprekend leidt het onderscheid tussen internationaal verhandelbare en niet-verhandelbare goederen bij een kwantitatieve analyse tot praktische problemen en is een indeling altijd enigermate arbitrair. Wat de prijzen van het 69-C-model betreft, kan men zekere twijfels hebben over onze classificatie van de consumptieprijzen en de prijs van de investeringen door bedrijven als met name in het binnenland, respectievelijk op de wereldmarkt, tot stand gekomen prijzen. In de consumptieprijzen komt namelijk mede de prijs van de geïmporteerde consumptiegoederen tot uitdrukking terwijl bij de investeringsprijzen naast internationaal verhandelbare machines e.d. ook bedrijfsgebouwen, die veelal moeilijker verhandelbaar zijn, een rol spelen. Daarentegen heeft de uitvoerprijs per definitie betrekking op uitgevoerde goederen die op de wereldmarkt verhandelbaar zijn en bestaat de prijs van de autonome bestedingen voor het overgrote deel uit de loonkosten van de overheid en de kosten van de woningbouw, wat twee voorbeelden zijn van prijzen die vooral in Nederland bepaald worden.

Voor p_i en p_b is verder weinig toelichting vereist. De invoerprijs van investeringsgoederen en die van grondstoffen, p_{mi} respectievelijk p_{mr} , komen ook in de investeringsprijzvergelijking van het 69-C-model voor. Wij hebben deze twee prijzen in ons model zowel lopend als vertraagd opgenomen. Dat kan worden gerationaliseerd door te veronderstellen dat de producenten van de investeringsgoederen moeite hebben met het voorspellen van die prijzen. Ook de term $0,50 \Delta p_b$ is overgenomen van het CPB. Ten slotte komt in beide vergelijkingen de mutatie in de groei van de afzet voor. Bij p_i gaat het daarbij om een spanningsvariabele, in de relatie voor p_b staat deze term voor het zogenaamde Zijlstra-effect.

Wij komen nu tot de twee „binnenlandse” prijzen p_c en p_x . In het Naïef-Monetair model werken slechts twee impulsen op deze prijzen in: een buitenlandse impuls $\Delta \hat{p}_m$ en een monetair impuls $\Delta M1$ 4). Wanneer wij onze relaties voor p_c en p_x tegenover die van het Planbureau stellen, valt op dat wij in het Naïef-Monetair model wel aan de importprijzen, maar niet aan de loonkosten per eenheid produkt, die bij de CPB-relaties een belangrijke rol spelen, een prijsverhogende invloed hebben toegekeerd. Daarmee wordt niet ontkend dat lonen en prijzen vaak dezelfde ontwikkeling vertonen. In ons model is dat gewaarborgd door de prijs van de consumptie in de loonvergelijking op te nemen.

Wat wij echter wél betwijfelen is de gedachte dat autonome importprijzstijgingen en autonoom tot stand gekomen loonstijgingen automatisch tot hogere prijzen moeten leiden. Een noodzakelijke voorwaarde daarvoor is dat de omloopsnelheid van het geld of de geldhoeveelheid toeneemt zodat de producenten de zekerheid hebben dat ook bij de hogere prijzen al hun produkten nog kunnen worden afgezet. Zonder een accommoderende monetair impuls zullen de producenten hun prijzen namelijk niet durven verhogen.

Onze resultaten suggereren dat hogere importprijzen tot binnenlandse prijsstijgingen leiden omdat ze met hogere omloopsnelheden van het geld gepaard gaan, welke de nega-

tieve effecten op de geldstroom overtreffen van een mogelijkerwijze met hogere importprijzen samengaande afvloeiing van geld naar het buitenland via een verslechtering van de lopende rekening. Ten aanzien van het mogelijke prijsverhogende effect van de loonkostenstijgingen suggereren onze uitkomsten dat loonkostenstijgingen alleen dan tot hogere prijzen kunnen leiden wanneer ze met accommoderende geldgroei samen gaan.

Onze prijsvergelijkingen zijn gedeeltelijk geïnspireerd door een heel simpele monetair theorie van de prijzen. Ze zouden op diverse manieren kunnen worden uitgebreid. Een goed gefundeerd monetair model zou beslist een gedragsrelatie voor de omloopsnelheid c.q. de geldvraag en een relatie voor het geldaanbod dienen te bevatten. In deze vergelijkingen zouden dan bijvoorbeeld autonome loon- en prijsstijgingen een rol kunnen spelen. Verder zou onze theorie uitgebreid kunnen worden door daarin termen op te nemen die iets zeggen over de verdeling van geldgroei over produktiegroei en prijsstijging. Wij hebben bij de prijsrelaties een constante coëfficiënt van 0,50 voor $\Delta M1$ geplaatst, maar de omloopsnelheid van het geld en ook de bezettingsgraad van de economie zullen zeker invloed hebben op de mate waarin een monetair impuls resulteert in prijsveranderingen c.q. reële groei. Bij de andere gedragsvergelijkingen van het Naïef-Monetair model zijn binnen het korte tijdsbestek waarin deze studie werd afgerond nog geen pogingen gedaan om daar monetair variabelen in op te nemen.

(13) De liquiditeitsvergelijking

Het 69-C-model bevat een vergelijking voor C_{pr}^R , de girale tegoeden en deposito's bij handelsbanken inclusief oneigenlijke spaargelden en valutategoeden. Deze variabele speelt een belangrijke rol in de investeringsrelatie van dit model en komt daarnaast nog met een zeer kleine coëfficiënt voor in de consumptie- en arbeidsvergelijking.

Volgens de huidige inzichten is het een praktische kwestie welke liquiditeitsvariabele men wil hanteren als indicator van monetair politiek. Het is niet zinvol om te proberen alleen op theoretische gronden tot een keuze te komen tussen $M1$, C_{pr}^R , of nog een ander monetair aggregaat. Beter is het om te bezien welke grootte het best gecorreleerd is met de variabele waar men in is geïnteresseerd. Dan blijkt bijna altijd dat $M1$ het duidelijkst verbonden is met de ontwikkeling van het nationale inkomen. Daarom zijn we begonnen met dit aggregaat te hanteren in de prijsvergelijkingen. Later hebben we nog geëxperimenteerd met de variabele van het Planbureau, C_{pr}^R , en met $M2$, het totaal van $M1$, termijndeposito's en daggelden. Wanneer we de specificatie van de vergelijkingen in het NM-model ongewijzigd laten, maar $M1$ vervangen door C_{pr}^R , voorspelt het model de twee „binnenlandse” prijzen en daardoor ook de lonen slechter dan het 69-C-model. Als $M2$ de plaats van $M1$ inneemt, is het resultaat dat dan \hat{p}_c , \hat{p}_x en \hat{l} wel beter voorspeld worden dan het Planbureau doet, maar ook dat deze resultaten slechter zijn dan die van het NM-model met $M1$ als monetair variabele.

Het bovenstaande verklaart waarom wij nu juist $M1$ hebben opgenomen in de prijsvergelijkingen. Daarmee is nog niet de mogelijkheid uitgesloten dat een andere monetair variabele een rol kan spelen in een of meer van de overige vergelijkingen. Wij hebben dat, zoals gezegd, niet onderzocht en ons beperkt door het opnemen van $M1$ alleen voor de prijsvergelijkingen te analyseren.

Ten aanzien van de eng gedefinieerde geldhoeveelheid die wij in ons voorspelmodel uitsluitend vertraagd hebben opgenomen, zouden wij nog willen opmerken dat dit niet wil zeggen dat wij daarmee een uitspraak doen over het al dan niet

4) Dit maakt de relaties vergelijkbaar met recent werk van P. Korteweg. Inflation, economic activity and the operation of fiscal, foreign and monetary impulses in the Netherlands — a preliminary analysis, 1953 - 1973. *De Economist*, volume 123 (1975), blz. 559 - 637.

exogeen of beheersbaar zijn van de geldhoeveelheid in de Nederlandse economie. In het NM-model ontbreekt, net als in het 69-C-model, een budgetrestrictie voor de overheid en een theorie van de betalingsbalans, dat wil zeggen dat geldaanbodrelaties er niet in voorkomen. Dientengevolge kan de geldgroei in ons model moeilijk endogeen worden bepaald. Wij beschouwen M1 in ons NM-model in het kader van deze studie exogeen, maar zouden in een meer op de monetaire theorie gebaseerd macro-economisch model niet alleen voor een geldvraagrelatie, maar ook voor een geldaanbodrelatie een plaats willen inruimen.

Het bovenstaande betekent dat de vergelijking voor C_{pr}^R in ons model kon komen te vervallen.

(14)-(42) De definitievergelijkingen

Het NM-model is nu compleet wanneer we onze twaalf gedragsrelaties aanvullen met de definitievergelijkingen van het 69-C-model 5).

Voorspellingen

Wij vergelijken de voorspelfouten van het oorspronkelijke 69-C-model met de voorspelfouten van de door Bemer en Van Miltenburg gemaakte vereenvoudigde versie van dit model en die van het Naïef-Monetair model. Om de verschillen tussen deze drie modellen zo goed mogelijk te analyseren, hebben wij ons onderzoek tot de periode 1962-1971 beperkt en bij de berekeningen dezelfde cijferreeksen gebruikt 6). Bij het berekenen van de voorspellingen zijn eveneens steeds de gerealiseerde waarden van de exogenen gehanteerd. Wanneer de modellen gebruikt worden voor „echte” voorspellingen moeten uiteraard de lopende exogenen eerst zelf voorspeld worden, wat een extra oorzaak van voorspelfouten betekent. In alle drie modellen zijn de groeivoet van de wereldhandel, \hat{m}_{tw} , en de groeivoeten van de importprijzen \hat{p}_m , \hat{p}_{mi} en \hat{p}_{mr} de belangrijkste lopende exogenen 7). Daarnaast zijn voor het 69-C-model in de gedragsrelaties nog 14 andere onvertraagde exogenen nodig. Het NM-model gebruikt er daar slechts twee van. Ceteris paribus zou dus het 69-C-model beter moeten voorspellen voor een historische periode dan het Naïef-Monetair model.

Wij zullen nu gaan zien of het model met de meeste input ook inderdaad de beste output wist te leveren.

Tabel 1 geeft een samenvattend beeld van de drie modellen over de onderzochte periode. Wij geven de z.g. ongelijkheidscoëfficiënten, die als volgt worden gedefinieerd:

$$U_i^j = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_t U_{i,t}^2} \quad U_{i,t}^j = \frac{V_{i,t} - R_{i,t}}{\sqrt{\frac{1}{n} \sum_t R_{i,t}^2}}$$

$V_{i,t}$ = voorspelde waarde van variabele i voor jaar t;

$R_{i,t}$ = gerealiseerde waarde van variabele i voor jaar t.

Dit is de ongelijkheidscoëfficiënt voor één variabele (i) over n jaar. Analoge formules gelden voor de ongelijkheidscoëfficiënt voor verschillende variabelen over één jaar en voor verschillende variabelen over n jaren. Hoe hoger de coëfficiënt, des te slechter zijn de voorspellingen. Een coëfficiënt van 1,0 correspondeert met de voorspelfout die hoort bij de naïeve „no change”-voorspelling.

Enkele variabelen van het 69-C-model zijn te beschouwen als hulpvariabelen zonder een eigen economische betekenis. Wij hebben de ongelijkheidscoëfficiënten voor die variabelen niet in de tabel opgenomen. Het NM-model voorspelde al die variabelen echter wel beter dan het 69-C-model. Van de 31 endogenen die dan overblijven, voorspelt het NM-model alle variabelen beter op de niet-looninkomens na 8). T.o.v. het vereenvoudigde model van Bemer en Van Miltenburg voorspelt het NM-model er 23 beter en 8 slechter.

Wanneer we ons beperken tot de gedragsvergelijkingen, zien we dat het NM-model alle 12 variabelen beter voorspelt

Tabel 1. Ongelijkheidscoëfficiënten

	69-C-model	Bemer - Van Miltenburg	NM-model
\hat{C} gezinsconsumptie (nominaal)	0,39	0,31	0,16
\hat{I} bruto bedrijfsinvesteringen excl. overheidsbedrijven en woningbouw (nominaal)	0,97	0,57	0,49
N wijziging in voorraadmutatie	1,14	0,56	1,00
\hat{b} goederenuitvoer (reëel)	0,62	0,17	0,12
\hat{m} goederenimport (reëel)	0,45	0,27	0,31
\hat{a} werkgelegenheid in bedrijven in manjaren	0,86	0,42	0,52
Δw verandering in de geregistreerde werkloosheid	2,69	1,14	1,00
\hat{l} gemiddeld verdiend loon per standaardjaar van 300 dagen	0,23	0,22	0,21
\hat{p}_c consumptieprijspeil	0,52	0,35	0,23
\hat{p}_i prijs van bedrijfsinvesteringen	0,28	0,26	0,22
\hat{p}_b uitvoerprijs	1,82	0,98	0,59
\hat{p}_x prijs van de autonome bestedingen	0,33	0,25	0,17
\hat{c} gezinsconsumptie (reëel)	0,41	0,37	0,28
\hat{X} autonome bestedingen (overheidsuitgaven, investeringen door overheidsbedrijven en woningbouw) (nominaal)	0,15	0,13	0,11
\hat{i} als \hat{i} , maar nu reëel	1,42	0,81	0,70
\hat{B} goederenuitvoer (nominaal)	0,38	0,20	0,20
\hat{M} goederenimport (nominaal)	0,39	0,22	0,28
\hat{V} totale afzet exclusief voorraadmutaties en dienstensaldo (nominaal)	0,20	0,18	0,12
\hat{v} totale afzet (reëel)	0,20	0,17	0,19
\hat{v}^a als \hat{v} , maar nu reëel	0,18	0,18	0,13
\hat{v}^a als \hat{v}^a , maar herwogen naar arbeidsintensiteit	0,19	0,20	0,16
\hat{v}^m als \hat{v}^m , maar herwogen naar invoerintensiteit	0,18	0,18	0,14
\hat{p}_{v^a} prijspeil van \hat{v}^a	0,60	0,34	0,17
\hat{V} totale afzet (nominaal)	0,27	0,17	0,16
E saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans	3,66	1,18	1,48
\hat{H} loonkosten per eenheid produkt	0,56	0,44	0,30
\hat{C} loonsom bedrijven	0,29	0,23	0,15
\hat{Z} niet-looninkomens	0,41	0,36	0,59
\hat{L}_B beschikbaar looninkomen	0,25	0,20	0,13
\hat{Z}_B beschikbaar niet-looninkomen	0,60	0,54	0,85
\hat{T}_k indirecte belastingen minus subsidies	0,14	0,13	0,09

dan het 69-C-model, en 9 beter dan het model van Bemer en Van Miltenburg. Opvallend is met name het succes van de prijsvoorspellingen. Dit werkt door in de voorspellingen van p_{v^a} , het prijspeil van de totale afzet exclusief voorraadmutaties en dienstensaldo. Voor die variabele voorspelt het NM-model meer dan drie keer zo goed als het 69-C-model en twee keer zo nauwkeurig als het model van Bemer en Van Miltenburg.

5) De vertraging in vergelijking (28) van het 69-C-model betreffende de loonkosten per eenheid produkt hebben wij in ons model tot een geheel jaar afgerond.

$$\hat{H} = \hat{l} - (v-\hat{a})_{-1} \text{ in plaats van: } \hat{H} = \hat{l} - (\hat{v}-\hat{a})_{-1}$$

6) Wij hebben een fout in de variabele DEM, de mutatie in het arbeidsaanbod, gecorrigeerd voor wijzigingen in deelnemingspercentages, hersteld. Voor de variabele DTC die de mutatie in de minimum temperatuur beneden 0° Celsius aangeeft, hebben wij voor de jaren 1969-1971 de gerealiseerde waarden ingevuld. Door deze wijzigingen werd het noodzakelijk de voorspellingen van het volledige 69-C-model opnieuw te berekenen. De studie van Bemer en Van Miltenburg gaf de resultaten van hun vereenvoudigd model. De correctie in de variabele DEM is al in hun berekeningen verwerkt. De wijziging in de term DTC heeft geen invloed op de uitkomsten. Wij hebben dus hun eigen resultaten kunnen gebruiken. Voor de reeksen CAB en M1, die in het 69-C-model niet voorkomt, gebruiken we cijfermateriaal uit het Jaarverslag van De Nederlandsche Bank over het jaar 1971. Dat jaarverslag was namelijk ongeveer op hetzelfde moment gereed als de rapporten van het Planbureau waar Bemer en Van Miltenburg het meeste cijfermateriaal voor hun studie uithaalden. Latere wijzigingen in deze en alle andere reeksen zijn, om een goed vergelijk tussen de drie modellen mogelijk te maken, achterwege gebleven.

7) Het is daarom van belang dat het CPB alle varianten van zijn voorspellingen presenteert voor verschillende waarden van deze cardinale exogenen. Het is weinig fraai wanneer kort na de algemene beschouwingen in de Tweede Kamer alle prognoses moeten worden herzien omdat de wereldhandel anders voorspeld wordt of de importprijzen anders worden voorzien. Wanneer het CPB een ruime collectie alternatieve voorspellingen biedt, kan iedere lezer zijn eigen prognoses hanteren.

8) Bij de berekeningen van de voorspelfouten van sommige definitievergelijkingen (type: volumegroei + prijsstijging = nominale groei) treedt een anomalie aan de dag. Zo'n definitievergelijking zou precies opgaan als de afzonderlijke groeivoeten waren gedefinieerd als het eerste verschil van de natuurlijke logaritmen van de corresponderende variabelen. Het CPB gebruikt echter procentuele mutaties en dat betekent onnodige extra fouten van soms 0,5% in een aantal definities.

Hoe zwak de voorspelkracht van het jaarmodel over de periode 1962-1971 wel is, blijkt uit nog een andere exercitie. Iedere variabele kan ook afzonderlijk voorspeld worden via $\hat{Y} = \hat{Y}_{-1}$. Dat geeft voor 19 variabelen voorspellingen die nauwkeuriger zijn dan die van het CPB-model. Dit leidt tot een conclusie die ook op grond van het succes van het NM-model getrokken kan worden, namelijk dat versterking van de autoregressieve elementen (d.w.z. de vertraagde waarde van de te verklaren variabele) in de vergelijkingen de voorspelkracht ten goede komt.

In het jaarmodel komen weliswaar vertraagde endogenen voor, maar de systematiek erin is niet duidelijk. Waarom staat wel een term $0,26 p_{i-1}$ in de p_i -vergelijking en $0,44 p_{x-1}$ in de relatie voor p_x , maar komen p_{c-1} en p_{b-1} niet in de betreffende vergelijking voor? Een systematische aanpak moet beginnen met een analyse van de autocorrelatiefunctie van elke endogene en zijn eerste verschillen. Wordt dit gedaan, dan blijkt dat over de onderzochte periode voor 22 endogenen geldt dat de eerste autocorrelatiecoëfficiënt van de oorspronkelijke reeks groter is dan dezelfde coëfficiënt van de reeks der eerste verschillen. Dat laat zien dat in veel gevallen het werken met de eerste verschillen betere voorspelresultaten zal geven. Wij hebben daarom eerste verschillen gebruikt in vergelijking (1), (4), (5), (6) en alle prijsvergelijkingen.

Robuustheid van de modellen

Het ligt voor de hand dat een econometrisch model slechter gaat voorspellen naarmate we verder buiten de periode komen waarover het model ontwikkeld en geschat is. Immers, de structuur van het model beoogt een beeld te geven van de economie zoals die er gedurende de schattingsperiode gemiddeld uitzag. In de loop van de tijd zal de werkelijkheid steeds meer van het gefixeerde model gaan afwijken. Dan wordt het tijd om de voorspellingen van het oude model te laten voor wat ze zijn en een nieuwe versie van het model te ontwikkelen.

Zowel bij het 69-C-model als bij Bemer en Van Miltenburg zien we inderdaad dit patroon: de voorspellingen worden snel slechter zodra we buiten de schattingsperiode komen. In het 69-C-model zijn de voorspelfouten over 1967-1971 gemiddeld $2\frac{1}{2}$ keer zo groot als over de jaren 1962-1966; bij Bemer en Van Miltenburg worden de laatste vijf jaren ruim twee keer zo slecht voorspeld als de jaren die nog binnen de steekproefperiode liggen. De oorzaak daarvan ligt in de modellen en niet in een eventuele toegenomen grilligheid van de economische ontwikkeling: de voorspelfouten van het NM-model worden niet groter of kleiner na 1966.

Bij het 69-C-model is de verslechtering van de voorspellingskwaliteit zó dramatisch dat al vanaf 1970 de voorspellingen nauwelijks meer interessant zijn. Voor dat jaar en voor 1971 zijn de ongelijkheidscoëfficiënten voor alle variabelen te zamen groter dan 2. Het simpelste naïeve model ($\hat{Y}=0$) zou toen dus al een factor beter hebben voorspeld. Bij Bemer en Van Miltenburg zijn de ongelijkheidscoëfficiënten voor 1970 en 1971 resp. 0,9 en 0,8. Dat is nog beter dan het eenvoudigste naïeve model, maar wel veel slechter dan de prestaties van hun model voor alle jaren tot 1966, d.w.z. voor die jaren die binnen de steekproef liggen.

In zo'n geval luidt de diagnose in de vakliteratuur dat bij het ontwikkelen van het model te veel „data mining” heeft plaatsgevonden, dat wil zeggen, dat allerlei min of meer toevallig gevonden verbanden tussen tijdreeksen in het model zijn opgenomen en achteraf gerationaliseerd. In het algemeen staat een eenvoudig model met een grote plaats voor autoregressieve termen (extreme voorbeelden van zulke modellen zijn vergelijkingen à la Box-Jenkins) minder bloot aan het gevaar dat de voorspellingen buiten de schattingsperiode onmiddellijk sterk verslechteren.

Het CPB zou beter een theoretisch correct, maar niet overgecompliceerd model van een kleine open economie kunnen ontwikkelen en pas daarna het schatten van de vergelijkingen ter hand nemen. Dan zou het makkelijker zijn om weerstand te bieden aan de verleiding om al maar meer variabelen in de relaties op te nemen omdat die over de steekproefperiode nog een kleine verbetering in de correlatiegraad kunnen geven.

Slotopmerkingen

Sinds de herfst van 1975 is het Centraal Planbureau bezig met een nieuwe versie van het jaarmodel. Volgens de eerste berichten lijdt het model dat nu wordt ontwikkeld aan dezelfde kwalen als het 69-C-model:

1. *De gedragsrelaties zijn niet vereenvoudigd, eerder is het omgekeerde het geval.* Zowel Bemer en Van Miltenburg als wij hebben laten zien dat een eenvoudiger model beter kan voorspellen. In ieder geval wordt met een eenvoudig model het risico kleiner dat de voorspelkwaliteit drastisch verslechtert buiten de steekproefperiode en voor die periode moet het model uiteindelijk dienst doen. Wat deze steekproefperiode betreft, het ligt in de lijn der verwachting dat het CPB de nieuwste versie van het jaarmodel pas vier jaar na het einde van de steekproefperiode (1972) zal publiceren.
2. *Aan de enge geldhoeveelheid (M1) wordt geen belangrijke plaats toegekend.* Dat zal de voorspelkracht van het model nadelig beïnvloeden. De daaraan verbonden nadelen kunnen groot zijn. Een voorbeeld: De overheid zal bij de raming van de belastingontvangsten gebruik moeten maken van een voorspelling van de inflatievoet. Als die voorspelling door het opnemen van de geldhoeveelheid in de prijsvergelijking $2\frac{1}{2}$ keer zo nauwkeurig kan worden, zal rekening houdend met de progressie in de belastingen, ook de prognose van de belastingopbrengsten ten minste $2\frac{1}{2}$ keer zo nauwkeurig zijn. Het belang daarvan voor de fiscale politiek is duidelijk.

Bij het al dan niet opnemen van de enge geldhoeveelheid in de prijsvergelijkingen gaat het niet alleen om een betere voorspelkracht van het model. Er is een geschilpunt in het geding dat belangrijke gevolgen heeft voor de economische politiek.

Het Planbureau laat de inflatie vooral afhangen van de loonstijging en de invoerprijzen. Wie inflatie wil bestrijden, denkt dan al gauw aan een loon- en prijspolitiek. Ons model daarentegen voorspelt de inflatie via de importprijzen en de ontwikkeling van de geldhoeveelheid. De loonstijging speelt geen directe rol (wel een indirecte via de prijsverwachtingen). Zo'n monetaire benadering van het prijspeil houdt in dat een monetaire politiek (beheerste geldgroei) het aangewezen middel tegen inflatie is. De nadruk komt daarmee te liggen op de bronnen van de geldgroei (het budgettekort van de overheid en het saldo op de betalingsbalans) en niet op ingrepen in de loon- en prijsvorming.

Of het juist is te stellen dat de Planbureau-modellen te gecompliceerd zijn om goed te kunnen voorspellen, kan alleen de toekomst leren. Ten aanzien van de theoretische onderbouwing van macro-economische modellen lijkt ons dat de theorie en empirie van een monetaire benadering van de inflatie zo veelbelovend is dat het CPB in zijn modellen voor een dergelijke aanpak een plaats zou dienen in te ruimen. *In ieder geval zou het zinvol zijn wanneer het Planbureau eens zou motiveren waarom het de zo succesvolle monetaire theorie van de inflatie niet hanteert.*

Totdat zo'n verklaring wordt gegeven wekt het CPB de suggestie in de hand dat aan de monetaire theorie geen plaats wordt gegeven omdat een andere verklaring (de „schuld” van de prijsstijgingen ligt bij het buitenland en bij de loonstijging) door de afnemers van de CPB-producten liever gehoord wordt.

Eduard Bomhoff
Jan Ooms

James Mill (1773-1836)

James Mill werd geboren te Logie Pert in Schotland als zoon van de dorpsschoenmaker, die op het hoogtepunt van zijn bedrijf twee dagloners in dienst had. Zijn moeder was een boerendochter die bij welgestelde mensen hulp in de huishouding was geweest. Zij had het volgens de buren nogal „hoog in het hoofd”. Het was haar wens, dat haar oudste zoon hogerop moest komen. Hij hoefde niet mee te werken in het bedrijf en er werd een gedeelte van de huiskamer afgeschermd om hem te laten studeren. De jonge James bleek al snel erg intelligent en via een invloedrijke beschermer, sir John Stuart, waar James al snel kind aan huis werd, belandde hij op de Universiteit van Edinburg. Deze stond in tegenstelling tot de Engelse universiteiten op hoog niveau. Hier legde hij zich toe op de studie van Griekse en filosofie (waaronder „moral philosophy”). Griekse denkers als Plato hebben gedurende zijn hele leven een grote invloed op James Mill gehouden. James werd ook tot priester gewijd, maar dit bleek geen succes en hij werd nergens beroepen.

In 1802 ging hij met sir John Stuart, die parlementslid was geworden, naar Londen. Hier zou hij verder zijn hele leven blijven. Hij kreeg vergunning om de zittingen van de House of Commons bij te wonen en trachtte verder in zijn onderhoud te voorzien via het vak van journalist, o.a. als redacteur van de bladen Anti-Jacobin Review en het Literary Journal.

Had Mill in zijn universitaire periode de ontwikkeling gezien van de Franse Revolutie met de daarop volgende chaotische toestanden, gevolgd door de Europese oorlogen, nu bevond hij zich midden in de strijd (met economische en militaire middelen) om Napoleon de baas te worden. Het einde van de oorlog zou in Engeland een sociale wanorde achterlaten met een regering die, uit angst voor eenzelfde desastreuze revolutie als in Frankrijk, iedere hervorming met groot wantrouwen bekeek. Ondertussen zat Engeland midden in de periode van economische en sociale ontwikkeling die wij later de Industriële Revolutie zijn gaan noemen. In deze omstandigheden deed Mill zijn intrede in Engeland, als één van die talloze Schotten die na thuis onder puriteinse principes uitstekend onderwijs te hebben genoten, hun geluk gingen beproeven. De basis van Mills houding t.a.v. de problemen van zijn tijd is wel de door hem geaccepteerde filosofische traditie van de Engelse empiristen (al onze kennis is afgeleid van ervaring), waarbij hij zich eerst richtte op politieke en later op meer filosofische zaken.

In 1805 huwde James, een huwelijk dat niet erg gelukkig zou blijken te zijn, maar waaruit wel negen kinderen zouden voortkomen. Dit alles vond plaats in een periode van grote financiële moeilijkheden, een levensinstelling waarvan zijn zoon zegt „nothing could be more opposed to the opinions, which, at least at a later period of his life, he strenuously upheld”. Deze frase sloeg op de door Malthus geïnspireerde

houding der utilitaristen t.a.v. geboortebeperving. In deze tijd was James nog godsdienstig en zijn eerste zoon, vernoemd naar John Stuart (een latere zoon zou James Bentham worden genoemd) werd gedoopt. In hetzelfde jaar, 1806, begon James aan een werk dat hem boven het gemiddelde journalistenbestaan zou moeten uitheffen, namelijk het schrijven van de History of British India. Om welke reden hij dit onderwerp gekozen heeft, is niet erg duidelijk. Zijn eerste grotere geschriften die uitkwamen, zijn economisch, nl. An essay... and on the principles which ought to regulate the commerce of grain (1804) en Commerce defended (1807) waarin hij zich afzette tegen hen die landbouw en industrie zagen als de enige bronnen van de nationale welvaart. Dit laatste geschrift bracht hem in contact met de effectenmakelaar Ricardo die later zijn beste vriend zou worden en die hij zou aanmoedigen en helpen (Ricardo had geen hoger onderwijs genoten) om over economische zaken te schrijven. In Palgrave's dictionary of political economy (1896) wordt over Mill zelfs gesteld „his principal services to political economy were indirect - to have instigated Ricardo to write and to have been the father and the teacher of J. S. Mill”. Dit stimuleren van Ricardo en het economie onderwijzen aan zijn zoon inspireerde James wel tot het schrijven van een leerboek over economie dat in 1821 uitkwam: Elements of political economy, een deskundig samenvattend werk van de klassieke politieke economie, dat bedoeld was om ook door de gewone man te worden gelezen. Het is interessant te zien dat James Mill evenals Mc Culloch waarde volledig fundeert in arbeid, waarbij de beloning voor het afzien van consumptie ontkend wordt. „How then can it (time) create value? Time is a mere abstract term. It is a word, a sound” en zelfs „If the wine which is put in the cellar is increased in value on tenth by being kept a year, one tenth more of labour may be correctly considered as having been expended upon it”.

Wij hebben het tot nu toe over Mill gehad als econoom, wij moeten daarbij echter wel bedenken dat dit slechts één kant was van de mens Mill. Als maatschappijhervormer, filosoof en opvoeder verdient hij misschien nog meer aan-

dacht. In 1808 had Mill namelijk de filosoof Jeremy Bentham ontmoet, de „vader van het utilitarisme”, waarmee hij al snel een warme vriendschap opbouwde o.a. gebaseerd op eenzelfde maatschappijvisie. Mill liet zijn vroegere religieuze ideeën geheel varen en werd een trouw discipel van Bentham's utilitarisme. Een groot gedeelte van het jaar bleef de familie Mill nu voortaan logeren in of in de omgeving van het huis van de vrijgezel Bentham. Dit kwam James Mill, die in deze periode o.a. voor de Edinburgh Review werkte, financieel goed uit. Het gaf echter wel verplichtingen, o.a. het gezelschap houden en het helpen van Bentham om uit zijn verwarde manuscripten boeken uit te geven, verplichtingen die op den duur steeds knellender werden. In 1814 huurt Bentham zelfs een huis naast het zijne voor de familie Mill. Hier voltooide Mill zijn History of India, schreef artikelen voor de Encyclopedia Britannica en gaf zijn kinderen zelf onderwijs en opvoeding o.a. naar een model van Bentham (voor de zwaarte en strengheid daarvan zie o.a. het artikel over John Stuart Mill, *ESB*, 18 februari 1976).

Het is vreemd, dat Mill, die duidelijk alle kracht en mogelijkheden van een leiderschap in zich had, de toegewijde adjudant van Bentham bleef en loyaal diens ideeën bleef uitdragen. Mills essays in de Encyclopedia Britannica op het gebied van recht, politiek, economie en onderwijs, samenvattingen van de ideeën der utilitaristen werden de bijbel van de filosofisch radicalen. In 1818 toen de History uitkwam, betekende dit het einde van de financiële zorgen, te meer daar Mill hierdoor ook een baan kreeg aangeboden bij het India House. Uiteindelijk zou hij hier tot tweede man opklimmen. Aan de ene kant kostte dit tijd, aan de andere kant kon Mill nu al zijn vrije tijd gebruiken voor de ontwikkeling van de filosofie der utilitaristen. De utilitaristen waren in deze tijd sterk praktisch gericht en met name de taak en handelingen der overheid kregen veel aandacht. In zijn Common place book schreef James Mill „Under a bad government there is no common interest. Every man is governed by his private interest”.

Ondertussen was de Political Economy Club opgericht (voornamelijk om de vrijhandel te bevorderen) waarin o.a. Mill, Ricardo en Malthus zaten; Mill formuleerde de doelstellingen. Ook droeg Mill veel bij aan een nieuw drie-maandelijks radicaal tijdschrift, de Westminster Review. De verhouding met Bentham was toen wat koeler geworden. In 1829 komt na zeven jaar de Analysis of the phenomena of the human mind gereed, zijn eerste, grote werk op filosofisch terrein. Ondertussen bleef hij artikelen schrijven over directe problemen van die tijd. Tot in zijn laatste levensjaar bleef James Mill zich daarnaast bezighouden met de economische wetenschap o.a. in de dialoog Whether political economy is useful (1836). Over zijn maatschappelijke invloed schrijft John Stuart Mill, die het feit dat zijn tijdgenoten James niet meer waardeerden o.a. weet aan het karakter van zijn vader en aan het in de schaduw staan van Jeremy Bentham, het volgende:

„By his writings and his personal influence he was a great centre of light to his generation. During his later years he was quite as much the head and leader of the intellectual radicals in England, as Voltaire was of the philosophes of France”.

U reageert op annonces in *ESB*?
Wilt U dit dan steeds duidelijk tot uitdrukking brengen?

In de serie „Beroemde economen” verschenen reeds artikelen over:

- Adam Smith (15 oktober 1975);
- Alfred Marshall (29 oktober 1975);
- Thomas Robert Malthus (19 november 1975);
- François Quesnay (24/31 december 1975);
- John Stuart Mill (18 februari jl.);
- John Maynard Keynes (5 mei jl.).

Al deze artikelen zijn geschreven door Drs. H. M. Becker, wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Hoe wij deze hoogintelligente gereserveerde man, met zijn ijzere wil, als mens moeten waarderen, is erg moeilijk. Sommigen stellen dat onder zijn uiterlijke gereserveerdheid een zeer warme medemenselijkheid schuilging. Mc. Culloch (waarmee hij overigens later hooglopende ruzie heeft gekregen) noemt men hem „extremely kind and friendly”, anderen zijn bepaald veel minder enthousiast. Zo nam men het James soms kwalijk dat hij zijn echtgenote, een vriendelijke vrouw, die echter geen interesse op kon brengen voor de maatschappijproblemen waarmee James en John Stuart zich bezig hielden, vaak volledig negeerde. Zijn zoon John Stuart Mill, die van zijn vaders strenge principes het meest heeft geleden en die, hoewel hij nooit met warmte van hem heeft kunnen houden, hem wel altijd hoog heeft gewaardeerd, beschrijft hem aldus:

„In his personal qualities the stoic predominated. His standard of morals was Epicurian, inasmuch as it was utilitarian, taking as the exclusive test of right and wrong, the tendency of actions to produce pleasure or pain. But he had (and this was the cynic element) scarcely any belief in pleasure”. Verder: „The greater number of miscarriages in life, he considered to be attributed to the overvaluation of pleasures” en „He thought human life a poor thing at best, after the freshness of youth and of unsatisfied curiosity had gone by”. „For passionate emotions of all sorts, and for everything which has been said or written in exaltation of them, he professed the greatest contempt. He regarded them as a form of madness”.

H. M. Becker

Rectificatie

In het artikel van Prof. Dr. P. Korteweg, Activisme of automatisme?, *ESB* van 26 mei jl., staan enkele storende drukfouten.

- Verg. 5 (blz. 501, l.k.) moet luiden:

$$\text{var. } \hat{y} = \frac{\sigma_0^2}{1 - (\alpha_2 + \alpha_1 m_1)^2}$$

- In verg. 5 is $m_1 = -\frac{\alpha_2}{\alpha_1}$

- De regel daaronder moet luiden: „Uit vergelijking (4) volgt dan dat m_0 gesteld moet worden op $m_0 = (\hat{y}^* - \alpha_0)/\alpha_1$ opdat $\hat{y} = \hat{y}^*$ ”.

- Blz. 501, l.k. 3e regel van onder moet luiden: „Volgen de autoriteiten deze gedragsregel met feed-back dan miniëren ze $\hat{y}_t - \hat{y}^*$ ”.

- M_1 in verg. (1a), blz. 501, r.k., moet zijn: (\hat{M}_1)

- Zelfde kolom, 4e regel van onder: $\alpha_1 = \delta_2$ moet zijn $\alpha_1 = \delta_1$

- Blz. 502, l.k., 15e regel: $(\delta_2 - \delta_1 m_1)/\delta_1$, moet zijn: $-(\delta_2 - \delta_1 m_1)/\delta_1$

Het reële promotievoordeel van werknemers (II)

A. J. POL

In ESB van 16 juni jl. wierp federatie-belastingconsulent A. J. Pol de vraag op welke de fiscale gevolgen zijn van een salarisverhoging. Hij concludeerde onder meer dat de kleine man nauwelijks van een promotie profiteert. In de volgende en laatste aflevering van zijn artikel onderwerpt de heer Pol dit verschijnsel aan een nader onderzoek. Zijn slotconclusie luidt dat personen verschillend op een salarisverhoging zullen reageren. De man met een inkomen liggend tussen het minimuminkomen en ca f. 30.000 zal worden aan-spoord tot het verkrijgen van zwarte bijverdiensten, terwijl de man met een hoog inkomen er weinig voor zal voelen nog meer te verdienen.

Netto promotievoordelen

Deel I van dit artikel besloot met de conclusie dat de kleine man minder van een promotie profiteert dan de grote man. Zulk een verschijnsel vraagt om een meer volledig onderzoek. Hoe staat het met de netto-promotievoordelen van werknemers die nog minder verdienen dan de modale werknemer

Tabel 1

Bruto-inkomen	f. 18.168	f. 20.618	f. 23.400	f. 26.557	f. 30.139	f. 34.205	f. 38.820	f. 44.057	f. 50.000	f. 56.745
Pensioenbijdrage	" -	" 172	" 538	" 954	" 1.426	" 1.961	" 2.569	" 3.259	" 4.042	" 4.930
	<u>f. 18.168</u>	<u>f. 20.446</u>	<u>f. 22.862</u>	<u>f. 25.603</u>	<u>f. 28.713</u>	<u>f. 32.244</u>	<u>f. 36.251</u>	<u>f. 40.798</u>	<u>f. 45.958</u>	<u>f. 51.815</u>
Inhouding diverse soc. lasten										
4,95% tot max. f 2.399	- " 899	- " 1.012	- " 1.131	- " 1.267	- " 1.421	- " 1.596	- " 1.794	- " 2.019	- " 2.274	- " 2.399
Inhouding ziekenfondspremie										
4,8% tot max. f 1.270	- " 872	- " 981	- " 1.097	- " 1.228	- " 1.270	" -	" -	" -	" -	" -
Inhouding AOW/AWW 11,9% tot max. f 4.236	- " 2.161	- " 2.433	- " 2.720	- " 3.046	- " 3.416	- " 3.837	- " 4.236	- " 4.236	- " 4.236	- " 4.236
	<u>f. 14.236</u>	<u>f. 16.020</u>	<u>f. 17.914</u>	<u>f. 20.062</u>	<u>f. 22.606</u>	<u>f. 26.811</u>	<u>f. 30.221</u>	<u>f. 34.543</u>	<u>f. 39.448</u>	<u>f. 45.180</u>
Uitbetaald excl. loonbelasting										
Inkomstenbelasting over	f. 18.168	f. 20.446	f. 22.862	f. 25.603	f. 28.713	f. 32.244	f. 36.251	f. 40.798	f. 45.958	f. 51.815
Inhouding soc. lasten en AOW/AWW	- " 2.188	- " 2.464	- " 2.754	- " 3.085	- " 3.567	- " 5.433	- " 6.030	- " 6.255	- " 6.510	- " 6.635
4% aftrekbare kosten + reiskosten forfait	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950
	<u>f. 15.030</u>	<u>f. 17.032</u>	<u>f. 19.158</u>	<u>f. 21.568</u>	<u>f. 24.196</u>	<u>f. 25.861</u>	<u>f. 29.271</u>	<u>f. 33.593</u>	<u>f. 38.498</u>	<u>f. 44.230</u>
Belastbaar bedrag										
Inkomstenbelasting 4-2 k.	<u>f. 1.054</u>	<u>f. 1.566</u>	<u>f. 2.118</u>	<u>f. 2.745</u>	<u>f. 3.570</u>	<u>f. 4.103</u>	<u>f. 5.194</u>	<u>f. 6.808</u>	<u>f. 8.770</u>	<u>f. 11.592</u>
	<u><u>f. 14.236</u></u>	<u><u>f. 16.020</u></u>	<u><u>f. 17.914</u></u>	<u><u>f. 20.062</u></u>	<u><u>f. 22.606</u></u>	<u><u>f. 26.811</u></u>	<u><u>f. 30.221</u></u>	<u><u>f. 34.543</u></u>	<u><u>f. 39.448</u></u>	<u><u>f. 45.180</u></u>
Bruto-inkomen	f. 64.400	f. 73.088	f. 82.948	f. 94.138	f. 106.838	f. 121.250	f. 137.608	f. 156.171	f. 177.239	f. 201.150
Pensioenbijdrage	- " 5.939	- " 7.083	- " 8.382	- " 9.856	- " 11.529	- " 13.427	- " 15.582	- " 18.027	- " 20.802	- " 23.952
	<u>f. 58.461</u>	<u>f. 66.005</u>	<u>f. 74.566</u>	<u>f. 84.282</u>	<u>f. 95.309</u>	<u>f. 107.823</u>	<u>f. 122.026</u>	<u>f. 138.144</u>	<u>f. 156.437</u>	<u>f. 177.198</u>
Inhouding soc. lasten	- " 2.399	- " 2.399	- " 2.399	- " 2.399	- " 2.399	- " 2.399	- " 2.399	- " 2.399	- " 2.399	- " 2.399
Inhouding AOW/AWW	- " 4.236	- " 4.236	- " 4.236	- " 4.236	- " 4.236	- " 4.236	- " 4.236	- " 4.236	- " 4.236	- " 4.236
	<u>f. 51.826</u>	<u>f. 59.370</u>	<u>f. 67.931</u>	<u>f. 77.647</u>	<u>f. 88.674</u>	<u>f. 101.188</u>	<u>f. 115.391</u>	<u>f. 131.509</u>	<u>f. 149.802</u>	<u>f. 170.563</u>
Uitbetaald excl. loonbelasting										
Inkomstenbelasting over	f. 58.461	f. 66.005	f. 74.566	f. 84.282	f. 95.309	f. 107.823	f. 122.026	f. 138.144	f. 156.437	f. 177.198
Inhoudingen	- " 6.635	- " 6.635	- " 6.635	- " 6.635	- " 6.635	- " 6.635	- " 6.635	- " 6.635	- " 6.635	- " 6.635
Kosten	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950	- " 950
	<u>f. 50.876</u>	<u>f. 58.420</u>	<u>f. 66.981</u>	<u>f. 76.697</u>	<u>f. 87.724</u>	<u>f. 100.238</u>	<u>f. 114.441</u>	<u>f. 130.559</u>	<u>f. 148.852</u>	<u>f. 169.613</u>
Belastbaar bedrag										
Inkomstenbelasting 4-2 k.	<u>f. 14.915</u>	<u>f. 19.268</u>	<u>f. 24.319</u>	<u>f. 30.453</u>	<u>f. 37.520</u>	<u>f. 45.904</u>	<u>f. 55.543</u>	<u>f. 66.825</u>	<u>f. 79.630</u>	<u>f. 94.427</u>
	<u><u>f. 51.826</u></u>	<u><u>f. 59.370</u></u>	<u><u>f. 67.931</u></u>	<u><u>f. 77.647</u></u>	<u><u>f. 88.674</u></u>	<u><u>f. 101.188</u></u>	<u><u>f. 115.391</u></u>	<u><u>f. 131.509</u></u>	<u><u>f. 149.802</u></u>	<u><u>f. 170.563</u></u>

en hoe staat het bij de werknemers die zeer hoge salarissen genieten? Om dat te onderzoeken, voerde ik berekeningen uit voor 20 verschillende bruto-inkomsten, die steeds eenzelfde percentage van elkaar verschillen. Dat percentage is zo gekozen dat de werknemers, die wij reeds ontmoetten, erin voorkomen.

De berekeningen voor de sociale wetgeving en de inkomstenbelasting komen voor in tabel 1. De werknemer met het bruto-inkomen van f. 18.168 verdient iets minder dan het wettelijk minimumloon. Zijn inkomen zou eigenlijk f. 18.495 moeten zijn.

De berekening van de pensioendeckning komt voor in tabel 2. Als men aan het pensioen geen andere grens stelt dan het met de AOW 70% van het bruto-salaris moet bedragen, dan blijkt wel dat de gegarandeerde welvaartsvastheid sterk afneemt. Vooral zij, die in de hogere inkomenscategoriën vallen, zullen daarover zorgen hebben.

De berekening van het voor levensonderhoud beschikbare bedrag is opgenomen in de tabellen 3 en 4 (tabel 4: zie blz. 598). Deze berekening is iets anders opgezet dan die van de tabellen 1 en 2 van deel I.

We kunnen thans overgaan tot het berekenen van de gevolgen van de promotie van het oorspronkelijke inkomen tot het naastgelegen hogere inkomen. Die stap is wat groter dan die welke in de tabellen 1 en 2 van deel I plaatsvond,

Tabel 2. Pensioendekking

Bruto-inkomen	70%	AOW	% welvaartsvast	Nodige dekking	Bijdrage	% dekking	% inkomen
f. 18.168	f. 12.718	f. 13.521	100,—	f. —	f. —	—	—
f. 20.618	f. 14.433	f. 13.521	93,68	f. 912	f. 172	18,82	0,83
f. 23.400	f. 16.380	f. 13.521	82,55	f. 2.859	f. 538	18,82	2,30
f. 26.557	f. 18.590	f. 13.521	72,73	f. 5.069	f. 954	18,82	3,59
f. 30.139	f. 21.097	f. 13.521	64,09	f. 7.576	f. 1.426	18,82	4,73
f. 34.205	f. 23.944	f. 13.521	56,47	f. 10.423	f. 1.961	18,82	5,73
f. 38.820	f. 27.174	f. 13.521	49,76	f. 13.653	f. 2.569	18,82	6,62
f. 44.057	f. 30.840	f. 13.521	43,84	f. 17.319	f. 3.259	18,82	7,40
f. 50.000	f. 35.000	f. 13.521	38,63	f. 21.479	f. 4.042	18,82	8,08
f. 56.745	f. 39.722	f. 13.521	34,04	f. 26.201	f. 4.930	18,82	8,69
f. 64.400	f. 45.080	f. 13.521	30,—	f. 31.559	f. 5.939	18,82	9,22
f. 73.088	f. 51.162	f. 13.521	26,43	f. 37.641	f. 7.083	18,82	9,69
f. 82.948	f. 58.064	f. 13.521	23,29	f. 44.543	f. 8.382	18,82	10,11
f. 94.138	f. 65.897	f. 13.521	20,52	f. 52.376	f. 9.856	18,82	10,47
f. 106.838	f. 74.787	f. 13.521	18,08	f. 61.266	f. 11.529	18,82	10,79
f. 121.250	f. 84.875	f. 13.521	15,93	f. 71.354	f. 13.427	18,82	11,07
f. 137.608	f. 96.326	f. 13.521	14,04	f. 82.805	f. 15.582	18,82	11,32
f. 156.171	f. 109.320	f. 13.521	12,37	f. 95.799	f. 18.027	18,82	11,54
f. 177.239	f. 124.067	f. 13.521	10,90	f. 110.546	f. 20.802	18,82	11,74
f. 201.150	f. 140.805	f. 13.521	9,60	f. 127.284	f. 23.952	18,82	11,91

Tabel 5

Bruto-inkomen	Promotie in % van oorspronkelijk ink.	Beschikbaar na (in %):					
		Pensioen en kosten	Sociale verzorging	Belasting	Ziekte-kosten	Huur	Studie-kosten
f. 18.168	13,49	12,71	11,36	8,84	8,63	4,56	- 0,29
f. 20.618	13,49	11,96	10,83	8,58	8,38	5,22	- 7,64
f. 23.400	13,49	12,12	11,08	8,95	8,76	6,08	5,56
f. 26.557	13,49	12,27	11,32	8,76	9,10	7,72	11,89
f. 30.139	13,49	12,41	11,54	10,98	2,41	2,02	- 3,04
f. 34.205	13,49	12,52	12,02	9,55	10,99	10,20	10,23
f. 38.820	13,49	12,63	13,60	10,18	11,57	11,56	15,97
f. 44.057	13,49	12,73	13,58	10,05	11,27	11,27	14,97
f. 50.000	13,49	12,81	13,98	9,03	10,01	10,01	12,87
f. 56.745	13,49	12,89	14,22	9,45	10,39	10,39	13,02
f. 64.400	13,49	12,96	14,13	8,29	9,04	9,04	11,06
f. 73.088	13,49	13,02	14,05	8,42	9,12	9,12	9,27
f. 82.948	13,49	13,07	13,98	7,93	8,53	8,53	8,53
f. 94.138	13,49	13,12	13,92	8,12	8,69	8,69	8,69
f. 106.838	13,49	13,16	13,87	7,83	8,34	8,34	8,34
f. 121.250	13,49	13,20	13,82	8,03	8,50	8,50	8,50
f. 137.608	13,49	13,24	13,78	7,87	8,30	8,30	8,30
f. 156.171	13,49	13,27	13,75	8,28	8,70	8,70	8,70
f. 177.239	13,49	13,29	13,72	8,31	8,70	8,70	8,70

omdat anders met nog veel meer inkomens gerekend had moeten worden.

We gaan eerst na hoeveel de promotie netto oplevert op de verschillende vergelijkingspunten, die in de staten 3 en 4 zijn aangebracht, uitgedrukt in procenten van de vroegere bedragen. Dat is gebeurd in tabel 5.

Het bruto-percentage van de promotie is steeds 13,49%. Nadat de pensioenbijdrage en de f. 250 reiskosten zijn betaald, blijft iets minder over. Voor de man met het minimumloon ligt dat aanvankelijk wat gunstiger. Dat komt omdat hij pas in het eerste begin van de deelname verkeert. Daarna loopt het percentage dat overblijft geleidelijk op. Dit wordt veroorzaakt doordat de invloed van de AOW-correctie in de pensioendekking naar verhouding steeds lager wordt. Men kan dat afleiden uit tabel 2: het totale pensioen ad 70% stijgt telkens met 13,49%. Doordat op die bedragen het vaste bedrag van de AOW in mindering wordt gebracht, stijgen de bedragen van de nodige dekking aanvankelijk zeer sterk,

doch later steeds minder in procenten van de vorige bedragen. Ik wees er reeds op dat het moeilijk zal zijn de eigen dekking inflatiebestendig, laat staan welvaartsvast te doen zijn. Wil men dit ook voor het personeel dat meer verdient dan het minimumloon bereiken, dan zullen backservice-verplichtingen bij de werkgever ontstaan. Draagt de werknemer daarin zijn aandeel — en waarom niet? — dan zal hij na betaling van zijn pensioenbijdrage dus minder overhouden dan in tabel 5 is aangenomen. Een dergelijke opmerking kan gemaakt worden over de aftrekbare kosten. Ik hield voor iedereen slechts rekening met f. 250 reiskosten en nam aan dat er feitelijk geen andere kosten werden gemaakt. In de praktijk kan daarbij een groot vraagteken worden geplaatst. Dat vraagteken kan zowel positief als negatief uitvallen. Verschillende werknemers zullen werkelijk hogere kosten maken, anderen echter toucheren kostenvergoedingen van de werkgever die hoger zijn dan nodig was. Baseert men het levensonderhoud op dat voordeel, dan komt men bij ziekte of werkloosheid in de problemen.

Tabel 3

Bruto-inkomen	f. 18.168	f. 20.618	f. 23.400	f. 26.557	f. 30.139	f. 34.205	f. 38.820	f. 44.057	f. 50.000	f. 56.745
Pensioenbijdrage	—	172	538	954	1.426	1.961	2.569	3.259	4.042	4.930
Reiskosten	—	250	250	250	250	250	250	250	250	250
Beschikbaar na pensioen en kosten	f. 17.918	f. 20.196	f. 22.612	f. 25.353	f. 28.463	f. 31.994	f. 36.001	f. 40.548	f. 45.708	f. 51.565
Diverse soc. lasten	899	1.012	1.131	1.267	1.421	1.596	1.794	2.019	2.274	2.399
Premie AOW/AWW	2.161	2.433	2.720	3.046	3.416	3.837	4.236	4.236	4.236	4.236
Kinderbijslag 1 dubbel kind	f. 1.813	1.813	1.813	1.813	1.813	1.813	1.813	1.813	1.813	1.813
Beschikbaar na soc. verzorging (excl. ziekenfonds)	f. 16.671	f. 18.564	f. 20.574	f. 22.853	f. 25.439	f. 28.374	f. 31.784	f. 36.106	f. 41.011	f. 46.743
Inkomstenbelasting 4-2 k.	1.054	1.566	2.118	2.745	3.570	4.103	5.194	6.808	8.770	11.592
Beschikbaar na belasting	f. 15.617	f. 16.998	f. 18.456	f. 20.108	f. 21.869	f. 24.271	f. 26.590	f. 29.298	f. 32.241	f. 35.151
Ziektekosten, ziekenfonds 50 %	872	981	1.097	1.228	1.270	—	—	—	—	—
eigen verzekering	—	—	—	—	—	3.175	3.175	3.175	3.175	3.175
Beschikbaar na ziektekosten	f. 14.745	f. 16.017	f. 17.359	f. 18.880	f. 20.599	f. 21.096	f. 23.415	f. 26.123	f. 29.066	f. 31.976
Huur, stel 20,74%	3.057	3.321	3.600	3.915	4.271	4.374	4.855	5.417	6.027	6.631
Huursubsidie	f. 11.688	f. 12.696	f. 13.759	f. 14.965	f. 16.328	f. 16.722	f. 18.560	f. 20.706	f. 23.039	f. 25.345
Beschikbaar na huurbetaling	f. 12.888	f. 13.476	f. 14.179	f. 15.325	f. 16.508	f. 16.842	f. 18.560	f. 20.706	f. 23.039	f. 25.345
Kosten van 1 thuiswonend studierend kind, norm f. 5.120, doch maximaal 1/3 van beschikbaar bedrag	4.296	4.492	4.726	5.108	5.120	5.120	5.120	5.120	5.120	5.120
Studietoelage	f. 8.592	f. 8.984	f. 9.453	f. 10.217	f. 11.388	f. 11.722	f. 13.440	f. 15.586	f. 17.919	f. 20.225
Correctie IB tot 0 kinderen tot 1 kind	337	346	346	141	—	—	—	—	—	—
Correctie KB tot 0 kinderen tot 1 kind	1.813	1.813	1.813	1.154	—	—	—	—	—	—
Beschikbaar na studiekosten	f. 11.562	f. 11.528	f. 10.647	f. 11.239	f. 12.575	f. 12.193	f. 13.440	f. 15.586	f. 17.919	f. 20.225
In % van bruto-inkomen	63,64 %	55,91 %	45,50 %	42,32 %	41,72 %	33,65 %	34,62 %	35,38 %	35,84 %	35,64 %

Tabel 4

Bruto-inkomen	f. 64.400	f. 73.088	f. 82.948	f. 94.138	f. 106.838	f. 121.250	f. 137.608	f. 156.171	f. 177.239	f. 201.150
Pensioenbijdrage	- .. 5.939	- .. 7.083	- .. 8.382	- .. 9.856	- .. 11.529	- .. 13.427	- .. 15.582	- .. 18.027	- .. 20.802	- .. 23.952
Reiskosten	- .. 250	- .. 250	- .. 250	- .. 250	- .. 250	- .. 250	- .. 250	- .. 250	- .. 250	- .. 250
Beschikbaar na pensioen en kosten	f. 58.211	f. 65.755	f. 74.316	f. 84.032	f. 95.059	f. 107.573	f. 121.776	f. 137.894	f. 156.187	f. 176.948
Diverse sociale lasten	- .. 2.399	- .. 2.399	- .. 2.399	- .. 2.399	- .. 2.399	- .. 2.399	- .. 2.399	- .. 2.399	- .. 2.399	- .. 2.399
Premie AOW/AWW	- .. 4.236	- .. 4.236	- .. 4.236	- .. 4.236	- .. 4.236	- .. 4.236	- .. 4.236	- .. 4.236	- .. 4.236	- .. 4.236
Kinderbijslag 1 dubbel kind	.. 1.813	.. 1.813	.. 1.813	.. 1.813	.. 1.813	.. 1.813	.. 1.813	.. 1.813	.. 1.813	.. 1.813
Beschikbaar na sociale verzorging	f. 53.389	f. 60.933	f. 69.494	f. 79.210	f. 90.237	f. 102.751	f. 116.954	f. 133.072	f. 151.365	f. 172.126
Inkomstenbelasting 4-2 k.	- .. 14.915	- .. 19.268	- .. 24.319	- .. 30.453	- .. 37.520	- .. 45.904	- .. 55.543	- .. 66.825	- .. 79.630	- .. 94.427
Beschikbaar na belasting	f. 38.474	f. 41.665	f. 45.175	f. 48.757	f. 52.717	f. 56.847	f. 61.411	f. 66.247	f. 71.735	f. 77.699
Ziektekosten, eigen verzekering	- .. 3.175	- .. 3.175	- .. 3.175	- .. 3.175	- .. 3.175	- .. 3.175	- .. 3.175	- .. 3.175	- .. 3.175	- .. 3.175
Beschikbaar na ziektekosten	f. 35.299	f. 38.490	f. 42.000	f. 45.582	f. 49.542	f. 53.672	f. 58.236	f. 63.072	f. 68.560	f. 74.524
Huur, stel 20,74%	- .. 7.320	- .. 7.982	.. 8.710	.. 9.453	.. 10.274	.. 11.130	.. 12.077	.. 13.080	.. 14.218	.. 15.455
Beschikbaar na huurbetaling	f. 27.979	f. 30.508	f. 33.290	f. 36.129	f. 39.268	f. 42.542	f. 46.159	f. 49.992	f. 54.342	f. 59.069
Kosten van 1 thuiswonend studierend kind, norm f. 5.120, doch minimaal 1/6e van beschikbaar bedrag	.. 5.120	.. 5.120	.. 5.548	.. 6.021	.. 6.544	.. 7.090	.. 7.693	.. 8.332	.. 9.057	.. 9.844
Beschikbaar na studiekosten	f. 22.859	f. 25.388	f. 27.742	f. 30.108	f. 32.724	f. 35.452	f. 38.466	f. 41.660	f. 45.285	f. 49.225
In % van bruto-inkomen	35,50 %	34,74 %	33,45 %	31,98 %	30,63 %	29,24 %	27,95 %	26,68 %	25,55 %	24,47 %

Kosten sociale verzorging

Het percentage dat overblijft nadat de kosten voor de sociale verzorging zijn betaald, vertoont een onregelmatigheid, die mede wordt veroorzaakt door de onregelmatigheid in de vorige kolom van tabel 5. Berekenen wij de kosten voor de sociale verzorging sec, dan komen wij tot de opstelling in tabel 6.

Tabel 6

Bruto-inkomen	Beschikbaar na:		Gebruikt voor soc. verzorging (in%)
	Pensioen (in%)	Soc. verzorging (in%)	
f. 18.168	12,71	11,36	1,35
f. 20.618	11,96	10,83	1,13
f. 23.400	12,12	11,08	1,04
f. 26.557	12,27	11,32	0,95
f. 30.139	12,41	11,54	0,87
f. 34.205	12,52	12,02	0,50
f. 38.820	12,63	13,60	0,97
f. 44.057	12,73	13,58	- 0,85
f. 50.000	12,81	13,98	- 1,17
f. 56.745	12,89	14,22	1,33
f. 64.400	12,96	14,13	- 1,17
f. 73.088	13,02	14,05	1,03
f. 82.948	13,07	13,98	0,91
f. 94.138	13,12	13,92	- 0,80
f. 106.838	13,16	13,87	- 0,71
f. 121.250	13,20	13,82	0,62
f. 137.608	13,24	13,78	0,54
f. 156.171	13,27	13,75	0,48
f. 177.239	13,29	13,72	0,43

Hoe zijn de cijfers te verklaren? De premies worden uitgedrukt in vaste percentages van het bruto-inkomen, verminderd met de pensioenkosten. Zolang die pensioenkosten toenemen, dalen de premies dus naar verhouding. De kinderbijslag is voor iedereen gelijk. De promotie levert op dat punt dus geen verbetering op en ook daardoor ontstaat een daling van de kosten. Stel dat er geen pensioenregeling was, dan ontstond het beeld, zoals aangegeven in tabel 7.

Tabel 7

	Bruto-inkomen	Premies 16,85%	Kinderbijslag	Netto-kosten
Stijging	f. 18.168	f. 3.061	f. 1.813	f. 1.248
	13,49%	13,49%	-	33,09%
Stijging	f. 20.618	f. 3.474	f. 1.813	f. 1.661
	13,49%	13,49%	-	28,24%
Stijging	f. 23.400	f. 3.943	f. 1.813	f. 2.130
	13,49%	13,49%	-	24,98%
Stijging	f. 26.557	f. 4.475	f. 1.813	f. 2.662

De sterkere daling, die in tabel 6 optreedt bij het inkomen van f. 38.820, wordt veroorzaakt doordat de premie AOW/AWW daar het maximum heeft bereikt. Een volgend schokje treedt op bij f. 50.000, waar het maximum van de overige premies bereikt is. Dat er een negatief percentage wordt verbruikt voor de sociale verzorging, is vanzelfsprekend. Nadat de maxima bereikt zijn, blijven de kosten gelijk en in verhouding tot het gestegen inkomen worden ze dus lager.

Wij moeten ook voor de andere bestedingsoorzaken dezelfde berekening uit tabel 5 afleiden als we zojuist deden voor de kosten van de sociale verzorging. Dit is voor het totale pakket gebeurd in tabel 8. Het volgende hoofdstuk is dan het bedrag dat naar verhouding meer wordt besteed voor belastingbetaling.

Toevoegde belastingdruk

Tot en met de man met het modale inkomen daalt de toevoegde belastingdruk van 2,52% tot 2,13%. Hoe kan dat? Waren er geen pensioenkosten, dan verliep de belastingheffing zoals aangegeven in tabel 9.

Tabel 9

	Bruto-inkomen	Premies voor aftrek 4,95 - 4,8 + 11,9 = 12,05%	Kosten	Belastbaar bedrag	Belasting
Stijging	f. 18.168	f. 2.188	f. 950	f. 15.030	f. 1.054
	13,49%	13,49%	-	14,33%	52,28%
Stijging	f. 20.618	f. 2.484	f. 950	f. 17.184	f. 1.605
	13,49%	13,49%	-	14,24%	39,63%
Stijging	f. 23.400	f. 2.819	f. 950	f. 19.631	f. 2.241
	13,49%	13,49%	-	14,14%	33,78%
Stijging	f. 26.557	f. 3.200	f. 950	f. 22.407	f. 2.998

De afnemende stijging van het belastbaar bedrag wordt veroorzaakt doordat de kostenafrek van f. 950 steeds minder invloed heeft. Was die aftrek er niet, dan verliepen de belastbare bedragen zoals aangegeven in tabel 10.

Tabel 10

	Bruto-inkomen	Belastbaar bedrag	Belasting
Stijging	f. 18.168	f. 15.980	f. 1.292
	13,49%	13,49%	43,34%
Stijging	f. 20.618	f. 18.134	f. 1.852
	13,49%	13,49%	34,34%
Stijging	f. 23.400	f. 20.581	f. 2.488
	13,49%	13,49%	32,72%
Stijging	f. 26.557	f. 23.357	f. 3.302

Tabel 8

Bruto-inkomen	Promotie in % van oorspronkelijk inkomen	Minder of meer (-) beschikbaar dan het promotiepercentage, uitgedrukt in procenten van het vroeger beschikbare bedrag, na betaling van:								Toename netto besteedbaar bedrag
		Pensioen en kosten	Sociale verzorging	Belasting		Ziekte-kosten	Huur	Studie-kosten l kind	Totaal	
				Toppro-gressie	%					
f. 18.168	13,49	0,78	1,35	26,- %	2,52	0,21	4,07	4,85	13,78	- 0,29
f. 20.618	13,49	1,53	1,13	26,- %	2,25	0,20	3,16	12,86	21,13	- 7,64
f. 23.400	13,49	1,37	1,04	26,- %	2,13	0,19	0,68	2,52	7,93	5,56
f. 26.557	13,49	1,22	0,95	32,- %	2,56	- 0,34	1,38	- 4,17	1,60	11,89
f. 30.139	13,49	1,08	0,87	32,- %	0,56	8,57	0,39	5,06	16,53	- 3,04
f. 34.205	13,49	0,97	- 0,50	32,- %	2,47	- 1,44	0,79	- 0,03	3,26	10,23
f. 38.820	13,49	0,86	- 0,97	40,- %	3,42	- 1,39	0,01	- 4,41	- 2,48	15,97
f. 44.057	13,49	0,76	- 0,85	40,- %	3,53	- 1,22	-	- 3,70	- 1,48	14,97
f. 50.000	13,49	0,68	- 1,17	50,- %	4,95	- 0,98	-	- 2,86	0,62	12,87
f. 56.745	13,49	0,60	- 1,33	50,- %	4,77	- 0,94	-	- 2,63	0,47	13,02
f. 64.400	13,49	0,53	- 1,17	59,- %	5,84	- 0,75	-	- 2,02	2,43	11,06
f. 73.088	13,49	0,47	- 1,03	59,- %	5,63	- 0,70	-	- 0,15	4,22	9,27
f. 82.948	13,49	0,42	- 0,91	64,- %	6,05	- 0,60	-	-	4,96	8,53
f. 94.138	13,49	0,37	- 0,80	67,- %	5,80	- 0,57	-	-	4,80	8,69
f. 106.838	13,49	0,33	- 0,71	67,- %	6,04	- 0,51	-	-	5,15	8,34
f. 121.250	13,49	0,29	- 0,62	70,- %	5,79	- 0,47	-	-	4,99	8,50
f. 137.608	13,49	0,25	- 0,54	70,- %	5,91	- 0,43	-	-	5,19	8,30
f. 156.171	13,49	0,22	- 0,48	70,- %	5,47	- 0,42	-	-	4,79	8,70
f. 177.239	13,49	0,20	- 0,43	72,- %	5,41	- 0,39	-	-	4,79	8,70

Alle bedragen stijgen nu met 13,49%; toch daalt de stijging van het belastingbedrag. Niettemin vallen de eerste drie onder dezelfde topprogressie van 26% en in die topprogressie bij de vierde zelfs nog hoger. Dat komt in de eerste plaats door de invloed van de belastingvrije voet. De vaste aftrek van f. 950 had immers ook tot gevolg dat het daarna resterende belastbare bedrag aanvankelijk meer steeg dan 13,49%, welke stijging later afnam. Zou over de belastingvrije voet ook 20% belasting worden geheven, dan kwamen de bedragen in tabel 11 uit de bus.

Tabel 11

	Bruto-inkomen	Belastbaar bedrag	Belasting
Stijging	f. 18.168 13,49%	f. 15.980 13,49%	f. 3.244 17,26%
Stijging	f. 20.618 13,49%	f. 18.134 13,49%	f. 3.804 16,75%
Stijging	f. 23.400 13,49%	f. 20.581 13,49%	f. 4.441 18,31%
Stijging	f. 26.557 13,49%	f. 23.357 13,49%	f. 5.254 18,31%

Ook nu betaalt de man van f. 18.168 een hoger percentage belasting dan de man die begon met f. 20.618. Daarna echter stijgt de belasting weer onder invloed van de gestegen topprogressie, zoals dat behoort. De aanvankelijke stijging bij de man met het minimumloon is hoog omdat hij nog nauwelijks onder de topprogressie viel en zijn hele promotiebedrag wel met het voor hem hoge percentage van 26 wordt belast.

Dat de minst draagkrachtigen volgens tabel 8 toch nog een vrij hoog percentage van hun promotie aan belasting kwijttraken, wordt dus weer veroorzaakt doordat de gunstige regelingen, die voor hen werden ingebouwd (even veel kostenaftrek als de andere werknemers, een even hoog belastingvrije voet, een laag aanvangstarief) hun invloed verliezen.

Wanneer de man met het inkomen van f. 30.139 promotie maakt, betaalt hij plotseling aanmerkelijk minder belasting. Dat wordt veroorzaakt doordat men bij een inkomen van f. 34.205 niet meer in het ziekenfonds valt. De correctie van het werkgeversaandeel in de premie daarvan valt dan weg. De overige premies blijven ten volle aftrekbaar. Daarna lopen de stijgingen in de belastingdruk nagenoeg gelijk aan de stijging van de topprogressie.

Zien we thans naar de ziektekosten. Wanneer de man met het inkomen van f. 26.557 promotie maakt, kost het hem bijna geen premie voor het ziekenfonds. Hij betaalde immers reeds bijna het maximum aan premie. Na de promotie betaalt hij slechts f. 42 meer premie, maar hij heeft de loon-

grens nog niet overschreden. Vandaar dat hij naar verhouding op het ziekenfonds verdient.

De klap komt echter hard aan bij de volgende promotie. Dan heeft hij de ziekenfondsgrens overschreden en moet hij zelf de hogere premie van de particuliere verzekering betalen. Is hij die klap eenmaal te boven, dan blijft de premie volgens mijn veronderstelling gelijk en dus gaat deze steeds minder drukken. In werkelijkheid zullen de werknemers met een hoger inkomen hun verzekering willen verhogen tot een hogere verplegingsklasse en dus wat meer kosten maken.

Huur

Een belangwekkend aspect vormt de huur. In de tabellen 1 en 2 van deel I was sprake van een geringe promotie. Ik heb daar aangenomen dat men na die promotie bleef wonen waar men vroeger woonde. In de tabellen 3 en 4 — waar sprake is van belangrijker promotiestappen — heb ik aangenomen dat men naar verhouding meer voor het woongenot zou besteden. Vandaar dat de huur in tabel 8 voor de hogere inkomens geen invloed heeft op het resterende bedrag voor levensonderhoud. Men blijft naar verhouding hetzelfde bedrag besteden. Dat ligt echter anders bij de werknemers, die onder de huursubsidie vallen. Deze krijgen aanvankelijk een flinke subsidie, doch die daalt vrij snel. Hun kosten voor huurbesteding stijgen dus en aanvankelijk zelfs vrij sterk. Ik moet er overigens op wijzen dat de huursubsidie in principe belast is. Men tracht echter door aanvullende regelingen dat effect weer ongedaan te maken. Ik heb met die belasting in mijn berekeningen dus geen rekening gehouden.

Het is bekend dat werknemers met een hoger inkomen zullen trachten het betalen van huur te vervangen door het betalen van hypotheekrente. Wanneer kan de werknemer die geen geërfd vermogen heeft, daarover peinen? Veronderstellen wij dat de man die tot een salaris van f. 64.400 is opgeklimmen erover begint te denken om een vrij huisje buiten de stad of een mooie flat in de stad te gaan kopen. Wil hij in de randstad wonen, dan zal hij er verstandig aan doen te wachten en de kosten van levensonderhoud te beperken tot ca f. 20.000, zodat hij in de komende jaren alvast wat gaat besparen.

Stel dat hij enige jaren later opgeklimmen is tot een inkomen van f. 94.138 en hij gaat dan eens rekenen:
 Het huis kost f. 200.000
 De inrichting vergt „ 25.000
 Op 9% hypotheek kan geleend worden „ 180.000
 In de spaarpot moet dus aanwezig zijn f. 45.000

In de afgelopen jaren heeft hij kunnen besparen:	
Voor levensonderhoud beschikb. volgens tab. 3	f. 22.859
Voor levensonderhoud gebruikt	„ 20.000
Overgehouden per jaar	<u>f. 2.859</u>
Rente stel 8%	
Belastingprogressie 59%, netto dus 0,61 x 8% = 4,88% rente behaald.	
Stel dat hij 2 jaar op het salaris van f. 64.400 heeft gestaan, dan is bespaard	<u>f. 6.143</u>
Heeft hij 2 jaar op een salaris van f. 73.088 gestaan, dan is de besparing opgelopen tot	<u>f. 18.335</u>
Heeft hij ook 2 jaar een salaris van f. 82.948 verdiend, dan is bespaard tot een bedrag van	<u>f. 36.555</u>
Hij zal dus nog een jaar moeten wachten!	
Let erop dat ik aanneem dat er geen inflatie is! Ware dat wel zo, dan had hij geen zes jaar achtereen van f. 20.000 kunnen leven. Daarna gaat de berekening verder.	
Jaarlijks voor het huis te betalen onderhoud en lasten	f. 2.000
30-jarige 9% annuïteit over f. 180.000	„ 17.520
	<u>f. 19.520</u>
Inkomstenbelasting over het eerste jaar:	
Het belastbare bedrag was volgens tabel I	f. 76.697
Huurwaarde-fictie over 60% van f. 200.000	„ 4.770
	f. 81.467
Rente eerste jaar	„ 16.200
Het belastbare bedrag wordt	<u>f. 65.267</u>
De inkomstenbelasting wordt	f. 23.308
Deze was	„ 30.453
Er komt dus ter financiering van de kosten beschikbaar aan inkomstenbelasting	f. 7.145
Bovendien is de vroeger betaalde huur beschikbaar	„ 9.453
Beschikbaar in totaal	f. 16.598
De noodzakelijke kosten bedroegen	„ 19.520
Er is dus nog een tekort van	f. 2.922
De werknemer zal een kapitaalrisicoverzekering moeten sluiten, opdat zijn vrouw kan blijven wonen in het huis, wanneer hij voortijdig zou overlijden, zoals ook het geval was toen hij nog gehuurd woonde. De kosten daarvan kunnen worden geschat op	„ 1.178
zodat er nog een tekort op het levensonderhoud resteert van	<u>f. 4.100</u>

Het levensonderhoud bedroeg f. 30.108. Het tekort is dus 13,6% ervan. Er is voor levensonderhoud echter meer beschikbaar dan in de jaren, waarin gespaard werd en niet meer dan f. 20.000 kon worden uitgegeven. De bewering dat mensen met een hoog inkomen ten laste van de fiscus riant gaan wonen, moet dus wel met een flinke korrel zout worden genomen. De huidige inflatie is een veel belangrijker motief om zo iets te doen dan zorgvuldige berekening van tastbaar voordeel.

Studiekosten

Rest ter bespreking van tabel 8 nog de kolom studiekosten. In tabel 3 heb ik de correctie op IB en KB, die wettelijk voorgeschreven is, verwerkt. Het gaat thans immers over de vraag, wat de invloed van de wetgeving is. Doordat de stu-

dietoelinge snel minder wordt bij stijging van het inkomen, zijn de studiekosten aanvankelijk hoog. De man met een inkomen van f. 26.557 is voordelig uit. Hij betaalde vroeger voor het kind

f. 5.108
en kreeg na correctie als toelage „ 1.022

Per saldo betaalde hij dus f. 4.086

Krijgt hij promotie tot een inkomen van f. 30.139, dan betaalt hij

f. 5.120
en krijgt als toelage zonder dat correcties nodig zijn „ 1.187

zodat het kind hem kost f. 3.933

Doordat in de hogere inkomensgroepen de kosten van het kind geacht worden gelijk te blijven, is bij hen een negatieve percentage ontstaan.

Conclusies: stimulans voor zwart geld?

Wij analyseerden tot nu toe de gevolgen van de promotie voor het totaal bedrag dat beschikbaar bleef voor besteding nadat verschillende urgente uitgaven waren gedaan. De conclusies van dat onderzoek worden veel sprekender, wanneer men nagaat waaraan het bedrag, dat men na promotie meer ontvangt, besteed moet worden en hoeveel procent men er dan netto van overhoudt. Dat is berekend in tabel 12, die wel geen verdere toelichting zal behoeven. Nu kan worden voorspeld hoe de verschillende categorieën werknemers zullen reageren op een promotie.

Tabel 12

Bruto-inkomen was	Bedrag promotie	In % van promotie besteed aan:						Per saldo overgehouden in % van promotie
		Pen-sioen	Sociale verzor-ging	Belas-ting	Ziekte-kosten	Huur	Studie-kosten l kind	
f. 18.168	f. 2.450	7,02	15,71	20,90	4,45	27,92	25,39	- 1,39
f. 20.618	f. 2.782	13,16	14,59	19,84	4,17	22,97	56,94	- 31,67
f. 23.400	f. 3.157	13,18	14,63	19,86	4,15	11,88	17,55	18,75
f. 26.557	f. 3.582	13,18	14,63	23,03	1,17	14,96	- 4,27	37,30
f. 30.139	f. 4.066	13,16	14,66	13,10	46,86	4,01	17,60	- 9,39
f. 34.205	f. 4.615	13,17	12,94	23,64	-	13,02	18,49	18,74
f. 38.820	f. 5.237	13,18	4,29	30,82	-	10,74	- 0,01	40,98
f. 44.057	f. 5.943	13,18	4,29	33,01	-	10,26	-	39,26
f. 50.000	f. 6.745	13,17	1,85	41,84	-	8,95	-	34,19
f. 56.745	f. 7.655	13,18	-	43,41	-	9,00	-	34,41
f. 64.400	f. 8.688	13,17	-	50,10	-	7,62	-	29,11
f. 73.088	f. 9.860	13,17	-	51,23	-	7,38	4,35	23,87
f. 82.948	f. 11.190	13,17	-	54,82	-	6,64	4,23	21,14
f. 94.138	f. 12.700	13,17	-	55,65	-	6,46	4,12	20,60
f. 106.838	f. 14.412	13,17	-	58,17	-	5,94	3,79	18,93
f. 121.250	f. 16.358	13,17	-	58,93	-	5,79	3,68	18,43
f. 137.608	f. 18.563	13,17	-	60,78	-	5,40	3,44	17,21
f. 156.171	f. 21.068	13,17	-	60,78	-	5,40	3,44	17,21
f. 177.239	f. 23.911	13,17	-	61,89	-	5,17	3,29	16,48

De man met het minimumloon, die inderdaad een kind laat studeren, zal bemerken dat hij er uiteindelijk nog iets op moet toeleggen. Laat hij het kind niet studeren, dan houdt hij 24% van het bedrag van zijn promotie over. Hij zal niet enthousiast zijn. De man, die boven het minimumloon zit — maar nog niet erg ver — en die ook een kind laat studeren, komt meer dan 30% op zijn promotiebedrag tekort. Laat hij geen kind studeren, dan houdt hij ruim 25% over. Pas de modale werknemer houdt met een studierend kind 18,75% over en zonder studierend kind 36,3%. Hij zal niet enthousiast zijn, doch men kan niet zeggen dat hij erop tekort komt en dat is al heel wat. De daarop volgende werknemer zit met het studerende kind goed. Hij houdt dan ruim 37% over. Had hij echter geen studierend kind, dan hield hij slechts 33% over. Ook niet om over naar huis te schrijven. De man, die juist niet meer onder het ziekenfonds valt, is er weer slecht aan toe. Met een studierend kind komt hij ruim 9% tekort en zonder studierend kind houdt hij slechts 8% over. Ook de man met een inkomen van f. 34.205 is niet blij met zijn promotie. Met een studierend kind houdt hij 18,74% over, zonder studierend kind ruim 37%. Daarna komt

de gunstigste man in de hele schaal, namelijk hij die f. 38.820 verdiende. Hij houdt van zijn promotie bijna 41% over en kan dus met recht een gat in de lucht springen. Alle volgende groepen zijn er — in hoofdzaak door de belastingdruk — echter weer slechter aan toe.

Het is dus naar mijn mening geen wonder dat juist in de kringen van hen, die weinig verdienen, veel belangstelling bestaat voor zwarte bijverdiensten. Dat die kringen echter lopen tot en met een bruto-inkomen van rond ad f.30.000, dat hadden wij waarschijnlijk niet gedacht. Ook zal het niemand verbazen dat degenen, die reeds een hoog inkomen hebben, er niet zo gek veel voor gevoelen om nog meer inkomen te krijgen met de zorgen en verantwoordelijkheid, die daaraan meestal inherent zijn.

In al deze berekeningen is geen rekening gehouden met de inflatie. Er is ook slechts een zeer eenvoudig geval ten tonele gevoerd, namelijk van personen, die geen ander inkomen of vermogen hebben dan wat hun uit een dienstbetrekking toevloeit. Men kan ad libitum gunstiger en vooral ongunstiger posities bedenken. Gezien deze cijfers zal men echter voorzichtig moeten zijn met het uitspreken van een vernietigend oordeel over degenen, die naar zwarte inkomsten streven. Men kan in veel gevallen inzien dat dit geen misdadige aanleg is, doch een maatregel tot zelfbehoud.

Deze bijdrage is reeds zeer lang geworden en dus zie ik er vanaf de inflatie ten tonele te voeren. Het zal echter duidelijk zijn dat wanneer in plaats van promotie sprake zou zijn van een aanpassing aan de inflatie, juist de minst bedeedden in onze samenleving daarvan het meest te lijden zullen hebben. Weliswaar worden jaarlijks de huursubsidies en de bijdragen voor studiekosten herzien, doch ik vrees ernstig dat ondanks die herziening juist zij tekort zullen komen in het netto besteedbaar bedrag voor levensonderhoud. Vooral de grote bedragen die zij moeten besteden aan de studiekosten

van het kind — aannemende dat de wettelijke bepalingen juist en volledig zouden worden uitgevoerd — kunnen verklaren dat zoveel kinderen die daar misschien wel de bekwaamheden voor zouden hebben, toch maar niet volledig gaan studeren.

Het is toch wel goed er nog op te wijzen dat de berekeningen zeer simplistisch zijn. Niet alleen zal de wet niet volledig worden toegepast bij de correctie van de inkomstenbelasting en de kinderbijslag in verband met studietoelagen, ook zal het een algemeen gebruikelijk verschijnsel zijn dat de man, die de sprong vanuit het ziekenfonds moet maken, met het nemen van die sprong nog wat wacht. Men pleegt zulke werknemers eerst enige jaren goede gratificaties te geven, totdat zij zover zijn, dat zij inderdaad zelf in staat zijn hun ziektekostenverzekering te betalen.

Ook moet ik erop wijzen dat bij de personen met hogere inkomens het voor levensonderhoud beschikbare bedrag door mij gunstig is berekend. Zij zullen ervan overtuigd zijn dat de sociale verzorging volgens de sociale verzekeringswetgeving voor hen toch niet geheel voldoende is en ook de ziektekosten zullen bij hen een belangrijkere rol spelen dan in mijn becijferingen naar voren kwam.

Het ging mij er om, aan te tonen dat het gewenst is dat men zich zorgvuldig beraadt over de vraag hoe verschillende maatregelen, die in zekere zin verband met elkaar houden, doch wel door verschillende instanties worden uitgevoerd en uitbedacht, tenslotte leiden tot een onoverzichtelijk resultaat. Dat is des te meer ondoorzichtig, omdat de personen, die het aangaat, deze becijferingen niet kunnen maken, doch wel als gevolg ondervinden dat zij geld tekort komen. Het is geen wonder dat zij dan behoren tot de categorie der ontevreden.

A. J. Pol

Boeken nieuws

M. P. Todaro: Development planning. Oxford University Press, Londen, 1973, 100 blz., £ 1.50.

Dit boek is geschreven in de hoop dat het gebruikt zal gaan worden voor leer- gangen in ontwikkelingsplanning en wel speciaal ten behoeve van het onderwijs in ontwikkelingslanden. Bij de uiteenzettingen in het boek staan numerieke voorbeelden sterk centraal.

In hoofdstuk I wordt geprobeerd de lezer bekend te maken met het bouwen en het gebruiken van modellen. In hoofdstuk II wordt een algemene (standaard)-inleiding gegeven op de werking van de „input-output“-analyse. Hoofdstuk III illustreert hoe zo'n input-output-analyse in de Sowjetunie wordt toegepast om consistentie bij het produceren van goederen te bereiken. In hoofdstuk IV wordt één van de fasen van planning, te weten de macro-fase behandeld. Met behulp van een Harrod-Domar-groeimodel worden doelstellingen vastgesteld voor de toename van de totale productie. Daarna volgen enige voorbeelden van twee-sectormodellen, nl. 1. een model

met een consumptiegoederensector en een investeringsgoederensector; 2. een model waarin opgenomen zijn een op de export gerichte sector en een sector die zich richt op de binnenlandse markt. In hoofdstuk V wordt het statische input-output-model uitgebouwd tot een dynamisch model en wordt de programmering geïntroduceerd. Het beschreven programmeringsmodel (voor Malawi) omvat naast de gebruikelijke restricties twee produktie-activiteiten, twee goederen (landbouw- en industriegoederen) en twee primaire inputs (arbeid en kapitaal). Het model wordt opgelost met als doelstelling het maximaleren van de toename in de totale productie.

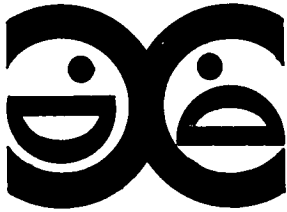
Eén van de eerste dingen die de lezer opvalt, is de merkwaardige plaats in het boek waar de macro-fase wordt behandeld (hoofdstuk IV). Behandeling van de macro-fase direct na de inleiding zou te prefereren zijn geweest, omdat in het algemeen de macro-fase in het proces van

planning de input-output-fase voorafgaat. De auteur geeft nergens een reden waarom hij van de gebruikelijke volgorde is afgeweken.

Omdat de auteur zijn betoog vrij eenvoudig heeft gehouden, is het zonder twijfel mogelijk, dat met dit boek een breed publiek wordt bereikt. Maar misschien is de grootste zwakte van het boek wel gelegen in het feit, dat het geen volledig overzicht geeft van de terreinen van ontwikkelingsplanning. Zo worden bijv. korte-termijnmodellen en „two-gap“-modellen niet genoemd, evenmin als sector-, regionale en mankrachtplanning. Ernstiger is echter het ontbreken van zelfs maar een inleiding op de projectevaluatie. Speciaal in de Afrikaanse situatie — waarmee Todaro het meest vertrouwd is — is het formuleren van goede projecten misschien wel de enige haalbare kaart voor een ontwikkelingsplanner, aangezien zowel een goede organisatie op de hogere niveaus van planning als goede statistische gegevens ontbreken.

In dit opzicht geven andere boeken, die met hetzelfde doel en titel geschreven zijn — bijv. die van Lewis en Tinbergen — een beter samenhangend overzicht. Todaro's boek moet dan ook eerder worden gezien als een aanvulling op de boeken van Lewis en Tinbergen dan als een goed alternatief.

S. I. Cohen

Verdelende rechtvaardigheid

DRS. W. A. ARTS

Wat de voorgenomen bezuinigingsoperaties betreft leek de regering enige tijd terug wat respect te krijgen. De aanleiding tot deze verwachting was Dr. F. B. Lempers, hoofd van de afdeling sociale planning van het Centraal Planbureau. Deze wees erop dat de kosten van de gezondheidszorg in 1980, indien verschillende beleidsvoornemens worden uitgevoerd, rond f. 4 mrd. lager liggen dan wanneer de kostenontwikkeling van de laatste jaren ook na 1976 ongestoord doorgaat. Dat zou betekenen dat de regering in plaats van de door minister Duisenberg eerdergenoemde f. 10 mrd., maar f. 6 mrd. op de collectieve uitgaven zou hoeven te bezuinigen. Nu moet worden opgemerkt dat onder andere de financiële specialist van de PvdA-tweede-kamerfractie Dr. D. Dolman zich nooit heeft willen neerleggen bij de door Duisenberg genoemde f. 10 mrd. Toevallig (?) kwam zijn berekening ook op f. 6 mrd. uit. Overigens zijn de toevalsfactoren en de onzekerheidsmarges bij deze berekeningen zo groot dat men ze zeer ruim moet nemen, hetgeen blijkt uit de bekend gemaakte bezuinigingsplannen van de regering die uitkomen op een bedrag van f. 8,8 mrd. Het lijkt dan ook niet zo verstandig ze als een al te strenge leidraad voor het politieke gedrag te hanteren. Wel blijft de conclusie staan dat belangrijke beleidsombuigingen niet achterwege kunnen blijven.

Spelregels

De huidige discussies over de voorgenomen bezuinigingen in de collectieve sector en de moeilijkheden op het loonpolitieke front zijn in zekere zin tot verdelingsproblemen terug te brengen. Verdelingsproblemen die ook het onderwerp waren van het in december 1974 door de Nederlandse Vereniging voor het Onderzoek van Arbeidsverhoudingen georganiseerde congres over het onderwerp: „De gevolgen van de afnemende economische groei voor de Nederlandse arbeidsverhoudingen”. Het verslag van dit congres is pas in boekvorm verschenen 1). Hoewel de economische situatie intussen al weer wat is gewijzigd, blijft de vraagstelling van het congres actueel.

De voor de huidige verdelingsproblemen meest interessante bijdrage aan het congres werd geleverd door het toenmalige kamerlid De Ruiter 2). Hij constateert een botsing tussen private (individuele) en publieke (collectieve) aanspraken op het nationale inkomen en doet vervolgens suggesties voor verbetering van de spelregels met betrekking tot de verdeling van de nationale middelen over deze individuele en collectieve aanspraken. Hij merkt op dat publieke en private claims of aan-

spraken in feite niet geïsoleerd van elkaar kunnen worden gezien, omdat de kwaliteit en de kwantiteit van de collectieve uitgaven van invloed zijn op de uitkomst van het onderhandelingsproces over de individuele claims. Deze uitkomst wordt steeds sterker bepaald door de mate van inwilliging van de eisen die de partijen in het onderhandelingsproces stellen aan dat deel van de kwaliteit van het bestaan, dat de overheid ons in de vorm van collectieve goederen ter beschikking stelt. Zo worden de eisen van de vakbeweging en de middenstandsorganisaties bijvoorbeeld sterk geconditioneerd door de inhoud van het pakket van overheidsmaatregelen, zowel wat de uitgaven- als de inkomstenkant betreft. Omgekeerd werkt het jaarlijkse resultaat van het georganiseerd overleg diep door in het overheidsbudget.

Omdat men in de verschillende besluitvormingsprocessen met betrekking tot het al dan niet inwilligen van publieke en private claims uitgaat van de fictie van wederzijdse neutraliteit, hanteert De Ruiter hier de metafoor van verstopte communicerende vaten. De spelregels die hij dan ontwerpt dienen, om de beeldspraak vol te houden, om de verstopping op te heffen. Daarmee zijn we er echter nog niet erkent hij ruiterlijk. De cruciale vraag is namelijk: hoe

tot een rechtvaardige verdeling te komen van lusten en lasten?

Sociale rechtvaardigheid

De vraag naar de rechtvaardigheid van verdelingen is met het werk van Rawls ook theoretisch de laatste tijd sterk in de belangstelling komen te staan 3). Het is echter problematisch of dit soort theorieën van verdelende rechtvaardigheid wel een antwoord kunnen geven op De Ruiters cruciale vraag. Zonder inhoudelijk diep te graven is het de moeite waard op dit probleem in te gaan.

De kern van de theorieën over verdelende rechtvaardigheid is het zoeken naar een criterium waaraan de rechtvaardigheid van een bepaalde verdeling kan worden afgemeten. Nu is er in de economische theorie altijd al een stroming geweest die het zoeken naar een dergelijk criterium als zinloos en schadelijk heeft afgewezen, bijv. prominente economen als Friedman en Hayek. De laatste is zeer onlangs weer in het strijdperk getreden 4).

Hayeks bezwaar tegen dit soort rechtvaardigheidstheorieën is allereerst dat de term sociale rechtvaardigheid, vaak gebruikt in de betekenis van verdelende rechtvaardigheid, geen duidelijke betekenis heeft; het is naar zijn mening een inhoudsloze term. Daarnaast is het in zijn ogen een bezwaar dat de roep om verdelende rechtvaardigheid voor een regering de noodzaak impliceert om grotere controle te krijgen over sociale groepen en dat leidt dan weer tot een autoritaire staat.

Hayek meent dat de term rechtvaardigheid alleen van toepassing kan zijn op menselijk gedrag en niet op de resultaten ervan. De resultaten van mense-

1) J. de Jong (red.), *Gevolgen van afnemende economische groei voor de Nederlandse arbeidsverhoudingen*, Rotterdam, 1976.

2) Idem, blz. 65-76.

3) John Rawls, *A theory of justice*, Oxford, 1972.

4) F. A. Hayek, *Mirages of social justice*, verschijnt binnenkort.

lijk gedrag zijn vaak niet voorzien en niet bedoeld. Verdelingen zijn dan ook vaak geen gevolg van de bedoelingen en wensen van individuen, maar van instituties. De term verdelende rechtvaardigheid heeft betrekking op de behandeling van individuen door de maatschappij. Het gaat hierbij dus om een eis aan de maatschappij en wel dat er een rechtvaardige verdeling over de leden van de maatschappij tot stand komt. De term verdelende rechtvaardigheid veronderstelt tevens dat er één verdelende instantie bestaat. Maar, zoals al gezien, heeft de overheid slechts ten dele invloed op de verdeling. Dit even vergetend roept de vraag naar rechtvaardigheid en gelijkheid voor de overheid een dilemma op: óf zij behandelt de individuen gelijk en dit leidt tot ongelijke uitkomsten óf zij zorgt voor gelijke uitkomsten en behandelt de individuen ongelijk. Hayek kiest voor het eerste; hij is geen voorstander van gelijkheid in beloningen, maar van gelijkheid in kansen. Iedere positie moet in principe openstaan voor iedereen.

Als we Hayeks bezwaren niet aanvaarden, maar deze toch ernstig willen nemen, moeten we in ieder geval afstappen van de illusie van volledige beheersing van de verschillende verdelingen door de overheid. Verdelingen worden vaak niet centraal geregeld en komen dan ook minstens ten dele door middel van transacties tot stand. Dat betekent dat we normen moeten vastleggen over wat de gevolgen van transacties behoren te zijn. Dit impliceert tevens dat er voorzien moet worden in een plan om de nadelige consequenties van deze transacties (i.c. de vrije-markteconomie) te ondervangen ⁵). Ook moeten we terdege beseffen dat we niet kunnen uitgaan van het niets; we hebben altijd te maken met al bestaande verdelingen. Ook al kunnen andere verdelingen superieur zijn aan de al bestaande, het uitgaan van die al bestaande verdelingen is de enige mogelijkheid die we bezitten.

De bestaande situatie draagt echter een verzameling van aanspraken in zich, waarmee — in het belang van de rechtvaardigheid — rekening moet worden gehouden. Zo zijn we dan uiteindelijk in onze redenering bij een paradox terechtgekomen ⁶). De z.g. „Paradox van de Hervormer” stelt dat, gegeven een onvolmaakte aanvankelijke verdeling, iedere herverdeling in het belang van het bereiken van een superieure verdeling, ten minste uit het oogpunt van rechtvaardigheid, te maken zal krijgen met de bestaande verzameling van claims. Deze claims kunnen, alweer vanuit rechtvaardigheids oogpunt, niet als een irrelevant obstakel terzijde worden geschoven. We moeten ervan uitgaan dat verdelende rechtvaardigheid bestaat uit het behandelen van mensen in overeenstemming met hun legitieme claims. Dat roept natuurlijk nieuwe vragen

op zoals: wat moeten we nu verstaan onder legitieme claims; hoe moeten we ze met elkaar in overeenstemming brengen in het geval van meerdere claims en hoe moeten we ze met elkaar verzoenen in het geval van conflicterende claims? Dit alles is eerder een geval van probleemverschuiving dan van probleemoplossing, want makkelijk oplosbare vragen zijn dit niet. Wél kunnen we concluderen dat, als we het principe van de verdelende rechtvaardigheid als uitgangspunt van een herverdelingsbeleid nemen, we niet alleen te maken hebben met de als ideaal ervaren, superieure „rechtvaardige” verdeling, maar ook met de bestaande „onrechtvaardige” verdeling met al zijn legitieme claims.

Criteria voor verdelende rechtvaardigheid

Het is nu tijd om terug te keren naar wat we eerder de kern van de theorieën over verdelende rechtvaardigheid hebben genoemd, namelijk het zoeken naar een criterium waaraan de rechtvaardigheid van een verdeling kan worden afge-

Deze rubriek wordt verzorgd door de Afdeling Sociaal-Economisch Beleid van de Erasmus Universiteit Rotterdam

meten. Rawls probeert een compromis te vinden tussen vrijheid en gelijkheid en op die manier het door Hayek gesignaleerde dilemma te vermijden. Zijn eerste rechtvaardigheidsprincipe luidt dat iedere persoon een gelijk recht behoort te hebben op het meest uitgebreide totale stelsel van gelijke fundamentele vrijheden, voor zover dit te verenigen is met eenzelfde stelsel van vrijheid voor allen ⁷). Vrijheden moeten dus volkomen op basis van gelijkheid worden verdeeld. Zijn tweede principe met betrekking tot de verdeling van primaire goederen, anders dan vrijheid, op een rechtvaardige wijze is dat sociale en economische ongelijkheden slechts toegestaan zijn als deze aan de minst bedeelde groepen in de samenleving ten goede komen. Het eerste principe heeft daarbij prioriteit boven het tweede principe. Rawls richt zich vooral tegen utilitaristische opvattingen van rechtvaardigheid en dan vooral tegen het economisch aspect daarvan. In zijn rechtvaardigheidsconceptie wordt formele gelijkheid, kansen- en beloningsgelijkheid gecombineerd. Wat bij hem domineert, is de gedachte van de gelijke vrijheid. Op basis daarvan, meent Hoogerwerf, komt hij niet tot een algemeen antwoord op de vraag welke criteria waarom relevant zijn voor de verdeling van welk goed. Dit hangt, stelt hij, samen met het feit dat Rawls

met het badwater (het utilitarisme) ook het kind (het beleid) heeft weggegooid. Daarop heeft Hoogerwerf een summiere poging ondernomen om het beleid toch nog te redden.

Hoogerwerf meent dat de vraag naar de (ir)relevantie van een bepaald criterium voor de verdeling van een bepaald goed althans ten dele langs empirische weg kan worden gevonden, indien 1. de verdeling van een bepaald goed als een middel voor een doel wordt gezien; 2. het doel van de verdeling van een bepaald goed volgens een bepaald criterium is gespecificeerd; 3. de relatie tussen het criterium voor de verdeling en het bereiken van het doel empirisch wordt onderzocht. Behalve de relatie tussen het criterium en het bereiken van het doel voor de verdeling van het goed moeten ook de nevengevolgen van de desbetreffende verdeling empirisch worden onderzocht. Op basis daarvan kan men dan de kosten en baten van de verdeling afwegen. Naast de empirische weg, meent hij, blijft echter een normatieve weg voor de vraag naar de relevantie van een bepaald criterium voor de toedeling van een bepaald goed nodig. De keuze van het doel blijft per slot een normatieve aangelegenheid en ook blijft de onoverbrugbare kloof tussen „zijn” en „behoren” bestaan.

Het tot nu toe geschetste beeld van de verdelende rechtvaardigheid brengt als probleem met zich mee dat het niet betrekking heeft op het gedrag van gelijken ten opzichte van elkaar, maar regels bevat voor het gedrag van meerdere. Dat wil zeggen dat het meer een leidraad is voor het beleid van de overheid, dan een leidraad voor het gedrag van alledag. De complementaire vraag moet dan ook worden gesteld hoe de regel van de verdelende rechtvaardigheid wordt ervaren in het alledaagse leven en wat voor gedragsconsequenties hieraan verbonden zijn.

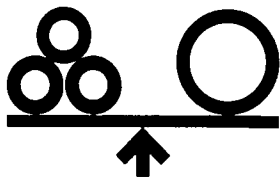
Relatieve deprivatie of sociale onrechtvaardigheid

Hoewel het abstracte ideaal van sociale rechtvaardigheid niet behoort tot de krachtigste determinanten van sociale ongelijkheid, speelt de notie van sociale rechtvaardigheid toch op de een of andere manier impliciet mee in ieder verslag van hoe mensen voelen over

⁵) Zie hiervoor het interessante artikel van Percy B. Lehning. Een filosoof van de vrijheid protesteert tegen gelijkheid, *De Gids*, no. 1/2, 1976, blz. 73-96.

⁶) Zie voor het volgende het verhelderende boekje van Nicholas Rescher, *Distributive justice*, Indianapolis, 1966.

⁷) De samenvatting is ontleend aan: A. Hoogerwerf, Gelijkheid en ongelijkheid in het politieke denken, in: J. van den Doel en A. Hoogerwerf (red.), *Gelijkheid en ongelijkheid in Nederland*, Alphen a/d Rijn, 1975, blz. 15-33.

Een norm voor de geldgroei?

DRS. J. C. PRANGER*

Wanneer inflatie afwezig is en er zich geen verstoringen voordoen, dan moet de geldhoeveelheid zich bewegen overeenkomstig de (trendmatige) stijging van het reële nationale inkomen (productie). Over deze norm voor de geldvoorziening bestaat — even afgezien van definitiekwesties rond het geldbegrip — vrij algemene overeenstemming 1). De actualiteit kent echter inflatie zowel als het optreden van externe verstoringen. De monetaire grondregel die geen speelruimte laat voor prijsstijgingen is dus niet zonder meer toe te passen. In het Jaarverslag 1975 van De Nederlandsche Bank wordt dan ook terecht gesteld dat toepassing van de grondregel bij eenmaal op gang gekomen inflatie grote ongelukken zou kunnen veroorzaken. „Wel zal het doel moeten blijven, zij het geleidelijk, terug te keren tot de grondregel, namelijk een geldvoorziening die ruimte biedt voor een toeneming van het reële nationale inkomen, maar niet ook voor prijsstijgingen” 2). De groei van de geldhoeveelheid zal derhalve geleidelijk moeten afnemen. Een concreet streefcijfer voor de geldgroei als doel voor het komend jaar wordt echter door geen van de monetaire autoriteiten genoemd. Het Jaarverslag van de Deutsche Bundesbank over 1975 bevat een passage over de ervaringen met een doelstelling voor de geldhoeveelheid 3). De vraag is of het noemen van een groeidoelcijfer het enige verschil is of dat het beleid ook naar inhoud verschilt.

De doelgrootheid

Het nastreven van een bepaalde groei van de geldhoeveelheid vraagt vooraf de keuze van de doelgrootheid; welke gelddefinitie kiest men hiervoor? De

Deutsche Bundesbank gebruikt als „Geldmengenziel” de groei van de „Zentralbankgeldmenge”. Hieronder wordt verstaan de som van de „Bargeldumlauf” en de „Mindestreservesoll” d.w.z., de som van de in circulatie ge-

brachte bankbiljetten en munten en de verplicht bij de Bundesbank aan te houden kasreserves. Deze laatste worden echter berekend met vaste percentages van een basisperiode; de werkelijk aan te houden „Mindestreserven” en de fictieve „Mindestreserve” in de bereke-

* De auteur is medewerker van het Economisch bureau van de AMRO-bank te Amsterdam.

1) Zie Jaarverslag De Nederlandsche Bank 1975, blz. 19. Deze passage werd met instemming geciteerd door Prof. Dr. P. Korteweg in zijn artikel in *ESB* van 19-5-1976. De norm is overigens niet nieuw. Vergelijkbare normen worden bijv. in de Jaarverslagen van DNB over 1962 en 1963 geformuleerd, waar gesproken wordt van de financiering van de reële groei van het nationale inkomen als norm voor handhaving van het monetaire evenwicht. Ook in de recent gepubliceerde studie *Inflatie als politiek probleem*, een rapport van een commissie van de wetenschappelijke instituten van KVP, ARP en CHU onder voorzitterschap van Prof. Dr. H. W. J. Bosman. Hierin wordt de wenselijkheid uitgesproken van het terugdringen van de groei-voet van de geldhoeveelheid naar een niveau dat ongeveer gelijk is aan de groei van de nationale productie.

2) Jaarverslag 1975 van De Nederlandsche Bank, blz. 20.

3) Geschäftsbericht der Deutschen Bundesbank für das Jahr 1975, blz. 9 t/m 13.

sociale ongelijkheid. In de gedragstheorie van iemand als Homans neemt het zelfs een belangrijke plaats in 8). Evenals bij Rawls is bij Homans de oplossing voor verdelende rechtvaardigheid een billijkheidsoplossing. De oplossing is gebaseerd op het principe dat opbrengsten (zoals vermogen, inkomsten, status) overeenkomstig de gedane investeringen (bekwaamheid, intelligentie, krachtsinspanning enz.) moeten worden verdeeld. Hij stelt dat hoewel veel mensen deze impliciete algemene regel aanvaarden, ze toch van mening kunnen verschillen over in hoeverre de verdeling van beloningen juist is in bepaalde omstandigheden, omdat ze niet dezelfde dimensies van beloning, bijdrage en investering als relevant erkennen. Daarnaast is het zo dat mensen met betrekking tot verdelende rechtvaardigheid meer geneigd zijn zich zelf te vergelijken

met mensen in hun nabijheid of mensen die in zekere zin overeenkomstig zijn, dan met anderen die zich ver weg bevinden en sterk verschillend zijn.

Relatieve deprivatie of sociale onrechtvaardigheid is een vruchtbare voedingsbodem voor het ontstaan van vijandigheid tussen personen en groepen. Als personen of groepen namelijk niet krijgen wat zij verwachten of wat zij menen te verdienen, dan ervaren zij agressief gedrag ten opzichte van de bron van frustratie als lonend. Dit agressieve gedrag kan tegelijkertijd een instrumentele handeling worden waardoor personen of groepen trachten hun beloning te verhogen.

Als dit alles zo is, waarom bestaat er dan niet veel meer sociale onrust en strijd met betrekking tot verdelingsproblemen? Verschillende auteurs hebben erop

gewezen dat het beginsel van verdelende rechtvaardigheid eigenlijk alleen redelijk in kleine „face-to-face”-groepen functioneert 9). Hierop zou de verklaring kunnen berusten. Een aanwijzing in deze richting is te vinden in een groot onderzoek naar sociale ongelijkheden in Engeland over de laatste halve eeuw dat door Runciman is verricht 10). Runciman gaat ervan uit dat gevoelens van relatieve deprivatie berusten op vergelijkingsprocessen. Ongelijkheden

8) George Caspar Homans, *Social behavior*, herziene druk, New York, 1974, blz. 241-269.

9) Zie bijv. Hayek, o.c. Verder Runciman, Justice, congruence and professor Homans, *Archives Européennes de sociologie*, 1967, blz. 115-128 en J. Berting, De opvattingen van Homans en Blau over sociale rechtvaardigheid, *Sociologische Gids*, blz. 452-465.

10) W. C. Runciman, *Relative deprivation and social justice*, Londen, 1966.

ning van de „Zentralbankgeldmenge” lopen dan ook veelal uiteen.

Bij de keuze van de doelgrootte heeft de Deutsche Bundesbank afgezien van de keuze van de meer gebruikelijke gelddefinities M_1 (chartaal en giraal geld) en M_2 (in Duitsland M_1 plus termijndeposito's met looptijden tot 4 jaar). Het belangrijkste motief hiervoor was dat de overboekingen — uitgelokt door renteversillen — de „Grundtendenz der monetären Entwicklung völlig überspielen”. Het vaak contraire verloop van M_1 en M_2 zou afhankelijk van de keuze van de doelgrootte tot andere beleidsimplicaties leiden. Een uitgebreide gelddefinitie zoals M_3 (M_2 plus op korte termijn opzegbare spaargelden) kan in de visie van de Deutsche Bundesbank in aanmerking komen, aangezien het overboekingsbezwaar dan vrijwel niet meer bestaat.

De gekozen doelgrootte heeft als voordeel boven M_3 dat in de (fictieve) „Mindestreserve” de girale gelden tweemaal zo zwaar wegen als de spaargelden, terwijl het gewicht van de termijndeposito's daartussen ligt (het kasreservepercentage tegenover de girale gelden is nl. het dubbele van dat van de spaargelden). Het geldkarakter van de tegoeden komt door deze weging in de visie van de Bundesbank beter in de „Zentralbankgeldmenge” tot uitdrukking dan in M_3 , die simpel door ongewogen optelling van de diverse typen tegoeden tot stand komt. Een gering — want makkelijk te onderkennen — nadeel van de „Zentralbankgeldmenge” is de gevoeligheid voor tijdelijke uitschieters bij de bankbiljettenomloop. In de laatste drie jaar was het verloop van de „Zentralbankgeldmenge” en M_3 tamelijk parallel, hetgeen niet gezegd kan worden ten opzichte van M_1 of M_2 . De uiteindelijke keuze van de „Zentralbankgeldmenge” wordt vooral ingegeven door de beheers-

baarheid en het parallelle verloop met M_3 .

De Nederlandsche Bank gebruikt reeds sinds jaar en dag een ruime gelddefinitie, nl. de som van primaire en secundaire liquiditeiten. Hierbij is zij zich bewust correcties te moeten aanbrengen voor overboekingen in geval van verschuivingen in de rentestructuur. De benadering van de doelgrootte — gekenmerkt door een voorkeur voor een ruime gelddefinitie en een open oog voor verschuivingen tussen geldsoorten als gevolg van renteveranderingen — loopt tussen beide centrale banken derhalve in hoge mate parallel. De lichte voorkeur van de Bundesbank voor het gebruik van de kunstgrootte „Zentralbankgeldmenge” boven M_3 doet hieraan niets af.

De vaststelling van de groeionorm

De Bundesbank houdt bij het vaststellen van de groeionorm van de geldhoeveelheid vier factoren in het oog:

- de groei van de productiecapaciteit;
- de verandering in de bezettingsgraad;
- de onvermijdbare prijsstijging;
- de verandering in de omloopsnelheid.

Hierbij gaat de Bundesbank ervan uit dat een verandering in de bezettingsgraad en een verandering in de omloopsnelheid van het geld vooral van de conjunctuur afhangen. Men neemt aan dat mischattingen vooraf van deze twee grootheden de neiging hebben tegen elkaar weg te vallen. Het accent komt dan te liggen bij de resterende twee factoren, nl. de groei van de productiecapaciteit en de onvermijdbare prijsstijging. Het gebruik van de uitdrukking „onvermijdbare” prijsstijging geeft aan dat ook de Bundesbank niet de illusie heeft met monetaire middelen elke prijsstijging te kunnen corrigeren.

Elders in het Jaarverslag 4) worden de inflatievooruitzichten niet ongunstig genoemd, vooral op grond van de „relatief maszvolle Lohnabschlüsse”. Gedoeld wordt op een loonstijging van $5\frac{1}{2}$ à 6%, welke in de metaalindustrie is overeengekomen. Opgemerkt wordt dat de door de sociale partners ondernomen energieke poging om de kosten in te dammen met een aanzienlijk vertrouwensvoorschot met betrekking tot de monetaire politiek, is begonnen. Het aardige daarbij is natuurlijk dat een dergelijk vertrouwensvoorschot de neiging heeft zich zelf waar te maken. Zulks te meer daar de Duitse collectieve sector minder expansief is dan de Nederlandse. Naar haar aard leidt een tussen de sociale partners overeengekomen loonkostenpush tot een voor het monetaire beleid „onvermijdbare” prijsstijging. Toch blijkt vertrouwen in het monetaire beleid — tot uitdrukking komend in een relatief lage verwachte prijsstijging in de toekomst — van invloed te zijn. Dit type monetaire beïnvloeding loopt in eerste instantie dus niet via de monetair-technische transmissiekanalen, maar veeleer via psychologische beïnvloeding, uitgaande van het prestige van de monetaire autoriteiten en van het vertrouwen in de monetaire mogelijkheden. In monetair-technisch opzicht lijkt intussen wel enig verschil te bestaan tussen De Nederlandsche Bank en de Deutsche Bundesbank met betrekking tot de vaststelling van de groeionorm.

De Nederlandsche Bank stelt zich ten doel de liquiditeitsquote (quotient van liquiditeitenmassa en nationaal inkomen) zodanig te beïnvloeden dat een zelfstandige inflatie-impuls vanuit de monetaire sfeer wordt vermeden. Daar enige opwaartse druk op de quote wordt ver-

4) Zie blz. 48.

die aanleiding geven tot gevoelens van relatieve deprivatie moeten worden geanalyseerd als ongelijkheden tussen de referentiegroep waarvan men lid is en de referentiegroep waarmee men zich vergelijkt. Wil men een onderzoek naar ongelijkheden doen, dan moet men drie vragen beantwoorden: 1. wat is de vergelijkingsgroep?; 2. wat is de laagstgeplaatste groep waartoe men meent te behoren?; 3. om wat voor reden meent men dat de ongelijkheid moet worden teruggedrongen? Runciman komt in zijn onderzoek tot de conclusie dat wat economische ongelijkheden betreft de keuze van vergelijkingsgroepen maar binnen een zeer beperkt gezichtsveld plaatsvond. Een gezichtsveld dat dan nog sterk werd beheerst door de scheiding hand- vs. niet-handarbeid. De relatieve deprivatie was dan ook minder groot dan men had mogen verwachten.

Slot

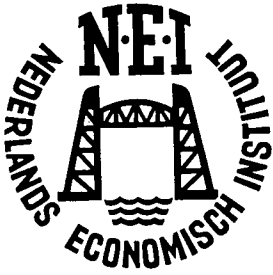
Runciman meent dat men met behulp van een gemodificeerde versie van de theorie van Rawls, in principe kan aangeven welke strevingen als legitiem zouden kunnen worden beschouwd en welke keuze van referentiegroepen als correct zou kunnen worden omschreven. Dan ook kan onderscheid worden gemaakt tussen gevoelens van relatieve deprivatie die eerder op afgunst berusten en gevoelens die meer berusten op de waarneming van niet waargemaakte rechten.

Tot slot de zaak nog eens overziend, lijkt het twijfelachtig of de theorieën van verdelende rechtvaardigheid wel een belangrijke bijdrage kunnen leveren tot de oplossing van het verdelingsprobleem. Wel is het antwoord wat

dichterbij gekomen op De Ruiters cruciale vraag: hoe komt men tot een rechtvaardige verdeling van lusten en lasten? Maar wat een rechtvaardige verdeling is, blijft een politieke zaak. De sociale hervormer doet er beter aan te vertrouwen op politieke macht, dan op rechtvaardigheidstheorieën. Tenzij onrechtvaardig bedeelde groepen voldoende macht kunnen opbrengen, is het onwaarschijnlijk dat hun claims gemakkelijk zullen worden erkend. De machtige kan waarschijnlijk altijd wel voorzien in een bevredigende filosofie welke de meest ongelijke verdeling nog rechtvaardigt 11).

Wil Arts

11) E. Walster en G. W. Walster, Equity and social justice, *Journal of Social Issues*, 1975, no. 3, blz. 38.

Stichting het Nederlands Economisch Instituut

Verlag over het jaar 1975

Curatorium

Aan het einde van het verslagjaar traden de heren Jhr. Mr. J. H. Loudon en Dr. W. T. Kroese af. De afgetreden curatoren werden per 1 januari 1976 opgevolgd door de heren Mr. M. G. de Bruin (Zeist) en Drs. J. W. C. van Heek (Boekelo). Het Dagelijks Bestuur is per 1 januari 1976 als volgt samengesteld: Drs. P. L. Justman Jacob (voorzitter), Dr. B. Pruijt (onder-voorzitter), Dr. D. M. N. van Wensveen (penningmeester), Prof. Drs. H. W. Lambers (secretaris).

Directie en secretariaat

Prof. Dr. L. H. Klaassen, president-directeur; Prof. Dr. H. C. Bos, directeur; Prof. Drs. H. W. Lambers, directeur; Prof. Dr. J. H. P. Paelinck, directeur; Drs. E. H. Mulder, adjunct-directeur; Drs. P. J. Montagne, algemeen secretaris; Drs. A. de Wit, secretaris.

Redactie Economisch Statistische Berichten

Commissie van redactie: Prof. Dr. H. C. Bos, Drs. R. Iwema, Prof. Dr. L. H. Klaassen, Prof. Drs. H. W. Lam-

bers, Drs. P. J. Montagne, Prof. Dr. J. H. P. Paelinck en Drs. A. de Wit.
Redacteur-secretaris: Drs. L. Hoffman.

Algemeen

Op 23 januari 1975 overleed Dr. K. P. van der Mandele. Met *Economisch Statistische Berichten* en het Instituut had hij de oudst denkbare banden. Hij behoorde in 1915 tot de kleine groep oprichters van *ESB* en het NEI heeft hij in 1929 in samenwerking met Mr. R. Mees gesticht. In de periode 1929-1955 maakte hij met een enkele onderbreking deel uit van het Curatorium van het Instituut. Vooral in de jaren na 1945 heeft hij in menig artikel in *ESB* zijn gedachten over de gewenste maatschappelijke ontwikkeling neergelegd. NEI en *ESB* hebben zeer veel aan hem te danken.

Op 31 december telde het Instituut naast de vier directeuren 75 medewerkers. De heer S. I. Cohen promoveerde op 12 juni tot doctor in de economische wetenschappen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam op het proefschrift: *Production, manpower and social planning*. Promotor was Prof. Dr. J. Tinbergen. Ook dit verslagjaar waren buitenlandse-gasten voor kortere of langere tijd op het Instituut werkzaam.

wacht, mag worden aangenomen dat het beleid op een constant houden van de quote zal worden gericht. De feitelijke groei van het nationale inkomen in 1976 geeft met andere woorden de groeinorm voor de liquiditeitsmassa aan. Hiermee lijkt De Nederlandsche Bank meer op de activistische weg in de terminologie van Korteweg 5) dan de Bundesbank, die uitdrukkelijk stelt de monetaire norm niet bij te stellen als de groei van het feitelijke nationaal produkt afwijkt van de groei van reële productiecapaciteit.

Conclusie

De monetaire opvattingen van de beide centrale banken lijken bij een eerste beschouwing slechts daar eniger mate uiteen te lopen waar de Bundes-

bank haar monetaire groeinorm meer trendmatig benaderd. De Bundesbank spreekt zich omtrent de hoogte van de groeinorm concreter uit dan De Nederlandsche Bank. Concrete uitspraken over het nagestreefde monetaire beleid kunnen mogelijk het vertrouwen in de resultaten bevorderen en het prestige van de Bank verder vergroten; als zodanig lijken zij wenselijk. Men mag echter niet uit het oog verliezen dat de monetaire politiek bij de inflatiebestrijding slechts een begeleidende rol kan spelen. Inflatie is immers een politiek probleem.

J. C. Pranger

5) Prof. Dr. P. Korteweg, *Activisme of automatisme in de monetaire politiek?*, *ESB*, 26 mei 1976, blz. 500-502.

Het onderzoekingswerk

In het kader van de „Economic Planning Studies” ten behoeve van de Mekong-Commissie van de Economische en Sociale Commissie voor Azië en de Stille Oceaan van de Verenigde Naties te Bangkok en gefinancierd door het Directoraat Internationale Technische Hulp van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (DITH) kwamen de laatste vier deelstudies gereed. Deze betreffen de energievoorzichten van de *Mekong-landen*, de mogelijkheden voor energie-intensieve industriële en agro-industrieën en ten slotte een methodologische studie over de kosten en baten van z.g. „resettlement”-projecten. In het kader van het vervolg op dit project, de z.g. Coördinatie studies, werden twee rapporten uitgebracht over de verbanden tussen Mekong-planning en nationale planning in resp. Thailand en Laos. Per 31 december 1975 zijn de economische-planning studies en de coördinatie studies beëindigd; de beide medewerkers, die vanaf begin 1972 voor deze opdrachten in Bangkok verbleven, zijn teruggekeerd.

Op verzoek van het Asian Development Institute werd in Bangkok geadviseerd over een cursus „Area development planning” en op verzoek van de UNIDO werd in Wenen en Tanger geadviseerd over *industriële samenwerkingsprojecten*.

Gedurende drie jaren heeft het Instituut op verzoek van de regering van de *Nederlandse Antillen* het Departement van Sociale en Economische Zaken aldaar geadviseerd over het bewerktuigen met een aantal essentiële hulpmiddelen voor economische politiek, met name het opzetten van nationale rekeningen en het uitwerken van externe en interne samenhangen in de volkshuishouding. De beide medewerkers, die daartoe in Willemstad verbleven, keerden aan het einde van het jaar terug; de volledige rapportage kwam in januari 1976 gereed.

Gereed kwam de op basis van nieuwe gegevens herziene evaluatie van de in 1971 beëindigde economische „feasibility”-studie over de plannen tot het verbreden en uitbaggeren van het toegangskanaal van China in *Bangladesh*. In het kader van een Nedeco-opdracht

werd te zamen met het Waterbouwkundig Laboratorium deelgenomen aan een project-identificatie-missie met betrekking tot de diepgang van de in hetzelfde land gelegen haven Chittagong. Beide projecten werden door DITH gefinancierd.

Eveneens gefinancierd door DITH werd een onderzoek, dat in samenwerking met het Advies- en Constructiebureau Tebodin werd begonnen betreffende een uitgebreide identificatie van de mogelijkheden van industrialisatie van de regio Guajira, de kuststreek in het noordoosten van *Colombia*, alwaar mineralen voorkomen. De deelname aan de stuurgroep, die DITH adviseert over de opzet en uitvoering van een waterbeheersingsstudie met betrekking tot de Rio Magdalena, werd voortgezet.

In het kader van het contract met het *Indonesische Planbureau BAPPENAS* waren, evenals in voorafgaande jaren, ook dit jaar drie (na 1 september twee) medewerkers ten behoeve van het Planbureau aldaar werkzaam. Daarnaast werden vanuit Rotterdam economische studies verricht over geselecteerde onderwerpen van belang voor Indonesië, in het bijzonder betreffende de relaties tussen Indonesië en de EG. Het contract wordt gefinancierd door DITH. De in opdracht van de Asian Development Bank in samenwerking met het Engelse ingenieursbureau Sir William Halcrow and Partners ondernomen studie over de ontwikkelingsmogelijkheden van de havens van Surabaya, Belawan en Panjang kwam gereed.

Ook het in samenwerking met het Noorse ingenieursbureau Norconsult in 1974 aangevangen onderzoek over de ontwikkeling van de haven van Bintulu, gelegen op Noord-Borneo in *Maleisië*, werd afgesloten.

Op verzoek van Berenschot, Moret en Bosboom Consultants werd in *Nigeria* medegewerkt aan een onderzoekprogramma met betrekking tot de stimulering van de landbouw, de opslag en de binnenlandse distributie van landbouwproducten in de East Central State.

Op verzoek van de Universiteit van *Suriname* werden aan het einde van het jaar colleges aldaar verzorgd.

De prognose van het staalverbruik van de *Benelux-landen* in de jaren 1980 en 1985, gemaakt in opdracht van de EG, kwam gereed.

Ook het onderzoek, gefinancierd door de OECD en het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, met betrekking tot de samenhang van het land- en luchtvervoer van personen in de *corridor Frankfurt-Roergebied-Randstad* kwam gereed. Deze „North Corridor Study” is een onderdeel van de „European intercity study”, die wordt uitgevoerd met het doel te komen tot een gemeenschappelijke strategie met betrekking tot de vervoersmogelijkheden in West-Europa. Een aantal alternatieve strategieën werd wat hun gevolgen betreft, nagegaan, nl.

de handhaving van de status quo, het volgen van de vraag en het aanbrengen van veranderingen in de vervoerskeuze.

In het vorige jaarverslag werd inzicht gegeven in de in opdracht van de EG ondernomen studie over de *factoren, die de regionale verschillen in de ontwikkeling van de diverse bedrijfstakken in West-Europa* bepalen. De derde fase van deze studie kwam in het verslagjaar gereed. De werkgelegenheidscijfers voor de jaren 1950, 1960 en 1970 voor 70 bedrijfstakken en 100 regio's zijn opgezet en de mogelijkheden werden nagegaan om vergelijkbare werkgelegenheidsgegevens voor 1960 en 1970 op te stellen voor ongeveer 1.000 veel kleinere regio's in de EG. De studie wordt in 1976 voortgezet.

In opdracht van het Projectbureau Integrale Verkeers- en Vervoerstudie van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat is een studie uitgevoerd over de *invloed van de verkeers- en vervoersinfrastructuur op de ruimtelijke spreiding van bevolking en werkgelegenheid in de noordvleugel van de Randstad*. De studie heeft geresulteerd in een aantal rapporten, die behandelen het regionale sociaal-economische informatiesysteem, een onderzoek naar de mogelijkheden van uitvoering van een regionale en zonale werkgelegenheidsanalyse, de evaluatie van een activiteiten-allocatiemodel, de ruimtelijke spreiding van de werkgelegenheid en een rapport over het vestigingspatroon, het vestigingsgedrag en de woon- en werkbereikbaarheid. De invloed van (veranderingen in) de bereikbaarheid van bepaalde activiteitenlocaties op het vestigingsgedrag staat in de studie centraal. Ten aanzien van de bruikbaarheid van het activiteiten-locatiemodel voor het ruimtelijke beleid moet worden gesteld, dat thans nog zo weinig bekend is over de mate, waarin de afzonderlijke onderdelen van dit modeltype overeenstemmen met de werkelijke verschijnselen die zij beogen te beschrijven, dat aan het integratiemodel ten behoeve van voorspellingsdoeleinden thans nog geen hogere waarde mag worden toegekend dan aan de gebruikelijke prognosemethodieken en voorts dat dit model de onderzoeker te veel vrijheid laat bij het hanteren daarvan. Een stapsgewijs streven naar een systematische en integrale conceptie van het regionale gebeuren is wenselijk, maar viel ver buiten het kader van deze studie. Het hierboven vermelde laatste deel van de studie bevat niettemin een aantal onderdelen, die als belangrijke aanzetten kunnen worden beschouwd. Een aanvullende studie vond plaats over het *vestigingsgedrag* van personen in relatie tot de plaats waar zij hun werk verrichten.

Als onderdeel van de studie werden de mogelijkheden tot uitvoering van een regionale en zonale werkgelegenheidsanalyse onderzocht en wel met positief resultaat. Als uitvloeisel hiervan wordt op verzoek van de Rijksplanologische Dienst gewerkt aan een onderzoek naar

de *bepalende factoren van de ontwikkeling van de werkgelegenheid per gewest en per bedrijfstak in Nederland*.

Het onderzoek met betrekking tot de *sociaal-economische structuur van de Zaanstreek*, dat op verzoek van de gemeente Zaanstad en de Kamer van Koophandel en Fabrieken aldaar wordt uitgevoerd, werd voortgezet na een pauze voor beraad in de streek zelf. In de tweede helft van het jaar werd op verzoek van het Ministerie van Economische Zaken begonnen met een onderzoek naar een aantal kwalitatieve gevolgen voor het herstructureringsbeleid in Zuid-Limburg van de *pendel van mannelijke Zuidlimburgse arbeidskrachten naar West-Duitsland*.

In het verslagjaar werden werkzaamheden van uiteenlopende aard verricht met betrekking tot de *gemeenten Amstelveen, Capelle a/d IJssel, Dordrecht, Kampen, Leiden, Rotterdam en Zeist*.

Op verzoek van de Vereniging Over-slagbedrijf Maasvlakte is een studie verricht met betrekking tot de bijdrage die de *Rotterdamse haven* en de daarmee verbonden activiteiten levert aan de regionale en nationale economie. Als maatstaven voor de bijdrage zijn uitsluitend genomen de werkgelegenheid en het inkomen.

Door de Ministeries van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk worden onderzoeken ingesteld over de *rehabilitatie van wijken* in een aantal gemeenten (z.g. proeftuinen). Aan het Instituut zijn de onderzoekingen opgedragen met betrekking tot de proeftuinen „de Kooi” in Leiden en de Afrikaanderwijk in Rotterdam. De beschrijving van het rehabilitatieproces tot 1 september 1975 per actor (bewoners, gemeente, eigenaren, provinciale directie Volkshuisvesting en rijk) kwam gereed evenals de signalering van de knelpunten. Het onderzoek wordt in 1976 voortgezet.

De eerste fase van het onderzoek naar de *mogelijke invloed van de vestiging van een zelfbedieningswinkelhuis te Muiden op de in de relevante omgeving daarvan aanwezige winkelcentra* kwam gereed. Dit distributie-planologisch onderzoek, dat wordt uitgevoerd in opdracht van de Ministeries van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en van Economische Zaken, draagt een experimenteel karakter, aangezien een fundamenteel onderdeel daarvan betrekking heeft op een door het Instituut ontwikkeld theoretisch winkelmodel, waarmee nog geen eerdere empirische ervaringen waren opgedaan. De resultaten van de toetsing zijn bemoedigend. De eerste fase van het onderzoek omvatte het voorbereiden en uitvoeren door Intomart BV van een consumenten-enquête vóór de opening van genoemde vestiging in Muiden, het inventariseren van het winkelareaal en het typeren van de verkeersinfrastructuur in het relevante gebied; voorts het met behulp van het

NEI-winkelmodel analyseren van de verdeling van de koopkrachtstromen over de bestaande winkelcentra en het simuleren van de verandering van de koopkrachtstromen in het onderzoekgebied als gevolg van de vestiging. De tweede fase van het onderzoek, waarmee is begonnen, omvat het opnieuw houden van een consumenten-enquête ter controle van de enquête, gehouden vóór de opening van het bedrijf, waarvan de resultaten gebruikt zullen worden ter verdere invulling en toetsing van het door het Instituut ontwikkelde winkelmodel. Het doel van de gehele studie is het formuleren en het hanteerbaar maken van een modelaanpak, die kan worden gebruikt voor het overheidsbeleid inzake z.g. perifere detailhandelsvestigingen.

In opdracht van de gemeente Zeist en de Zeister Middenstandcentrale is begonnen met een *distributie-planologisch onderzoek met betrekking tot het hoofdwinkelcentrum van Zeist*; aan dit onderzoek wordt medegewerkt door het Centraal Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf en door Intomart BV.

Op verzoek van de Nationale Raad voor het Maatschappelijk Welzijn werd een advies uitgebracht over de toepassing van *beleidsanalyse binnen de welzijnssector*; het vooronderzoek met betrekking tot de problematiek van de *regionalisatie in de welzijnszorg* werd voortgezet. Op verzoek van het College voor Ziekenhuisvoorzieningen is eveneens begonnen met een onderzoek naar de gevolgen van eventuele *overplaatsingen van inrichtingen voor zwakzinnigenzorg*. De studie met betrekking tot de *segregatie van allochtonen in Rotterdam* werd in samenwerking met het Economisch-Geografisch Instituut van de Erasmus Universiteit Rotterdam en de afdeling Bouwkunde van de Technische Hogeschool in Delft voortgezet.

Begonnen werd met een onderzoek naar de *werkgelegenheidsproblemen van woonwagewoners* in opdracht van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, welk Ministerie het vorige jaar het Instituut een vooronderzoek liet instellen. Het Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepast Psychologisch Onderzoek te Berg en Dal verleent medewerking op sociaal-psychologisch (agologisch) gebied. Het onderzoek valt in drie fasen uiteen, t.w. een onderzoek naar de woonwagewoner en zijn beroepen, wijze van beroepsuitoefening, beroepsmotivatie, wensen, toekomstmogelijkheden en arbeidsmarktproblematiek, voorts beleidsaanbevelingen ter oplossing van de arbeidsproblematiek van woonwagewoners en ten slotte het invoeren van de voor te stellen structuur voor inschakeling van woonwagewoners op de arbeidsmarkt in een of meer regio's en het toetsen van de werking daarvan in de praktijk.

In opdracht van de Ministeries van Economische Zaken en van Sociale Za-

ken is voorts begonnen met een onderzoek naar de problematiek van *ongeschoolde arbeid*, welk onderzoek wordt uitgevoerd met medewerking van het Instituut voor Toegepaste Sociologie te Nijmegen. Het uitgangspunt van de studie is de toenemende discrepantie tussen het opleidingsniveau van de beroepsbevolking en het niveau van de te vervullen functies voor de beroepsuitoefening: De onderzoekactiviteiten worden gericht op de uitwerking van de probleemstelling, case-studies in bedrijven en evaluatie en interpretatie van de onderzoekresultaten.

De in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en van het Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne ondernomen studie, die bedoelt te leiden tot verdieping van inzicht in de *samenhang tussen de immigratie van buitenlandse werknemers en de bedrijfstakwijze opbouw van de economie*, werd voortgezet.

Het onderzoek naar de gevolgen van een nieuwe *Maasoeververbinding in Rotterdam* ter vervanging van de bestaande Willemsbruggen voor de ten oosten daarvan gelegen scheepswerven, dat op verzoek van de Centrale Bond van Scheepsbouwmeesters werd verricht, kwam gereed.

Een economische evaluatie van het *kanaal Deventer-Raalte* werd uitgevoerd. Het onderzoek heeft betrekking op de gevolgen, die resp. de handhaving van het kanaal in zijn huidige toestand, de sluiting van het kanaal voor de scheepvaart en het geschikt maken van het kanaal voor volbeladen schepen van 300 ton kunnen hebben voor de nationale economie, voor de regionale en gemeentelijke werkgelegenheid en voor de regarderende kanaalbedrijven. Het rapport omvat vier gedeelten, t.w. de problematiek van de werkgelegenheid en de daarmede samenhangende onderwerpen, de transport-economische problemen, de economische evaluatie en de conclusies. Het onderzoek werd verricht voor rekening van de Rijkswaterstaat, de provincie Overijssel en de gemeente Raalte.

Bij het *vervoer van hulpgoederen in het kader van noodhulp* doen zich gevallen voor van een vrij grote discrepantie tussen de waarde van de te vervoeren goederen en de (lucht)transportkosten daarvan; bij vermindering van deze kosten zou bij een gegeven beschikbaar bedrag de fysieke omvang van de hulp kunnen toenemen. Op verzoek van het Ministerie van Buitenlandse Zaken wordt een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheden van een zo efficiënt en goedkoop mogelijk vervoer van de goederen.

In opdracht van de gemeente Rotterdam, de Scheepvaartvereniging Zuid en de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Rotterdam werd begonnen met een onderzoek naar de *samenhang tussen luchtvracht en zeevracht en tussen een luchthaven en een zeehaven*.

Te zamen met het Maritiem Economisch Research Centrum van het Nederlands Maritiem Instituut is in opdracht van de Nederlandsche Reedersvereniging een studie in uitvoering genomen over de *betekenis van de Nederlandse zeescheepvaart voor de Nederlandse economie*.

In samenwerking met het Waterloopkundig Laboratorium te Delft wordt ten behoeve van de Rijkswaterstaat een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheden om door middel van een uitgebreid lineair programmeringsmodel een *beheersinstrument voor de waterhuishouding in Nederland* te ontwikkelen.

In 1974 werd op verzoek van het Ministerie van Economische Zaken een re-evaluatie uitgevoerd van de in 1971 gereedgekomen studie over de *snelle natriumgekoelde kweekreactor*. Dit verslagjaar dienden nog een aantal aanvullende vragen van genoemd Ministerie te worden beantwoord.

De verbruiksprognoses voor de *oppervlaktedelfstoffen* grind, zand, mergel en klei waren tegen het einde van het jaar praktisch geheel gereed; zij resulteren in zes deelrapporten. De prognoses werden uitgevoerd in opdracht van de Federatie van Oppervlaktedelfstoffen Industrieën. Voor een tweetal delfstoffen werd tevens nagegaan wat het „multiplier-effect” zou zijn, indien deze delfstoffen niet voorhanden waren.

Het in opdracht van de Vereniging „Centraal Baggerbedrijf” uit te voeren marktonderzoek in Nederland werd voortgezet.

Het in 1973 afgesloten vooronderzoek naar de economische consequenties van sluiting dan wel verplaatsing van *tanker-cleaning-bedrijven* in verband met de milieuhygiëne heeft geleid tot de opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne tot een vervolgstudie over de economische gevolgen van een krachtens artikel 13 van de Wet inzake de luchtverontreiniging uit te vaardigen verbod tot het reinigen en ontgassen van schepen, anders dan met behulp van een op de vaste wal aanwezige dampretour-installatie.

In opdracht van de gemeente Rotterdam werd begonnen met een onderzoek naar de problematiek van het *taxiwezen in Rotterdam*. De Stichting Verwijdering Afvalstoffen gaf tegen het einde van het jaar opdracht tot een oriënterend onderzoek naar de factoren, die een rol spelen bij de keuze van het gebruik van *eenmalige en meermalige verpakking* voor een aantal melkproducten. Het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk verzocht om het uitvoeren van een vooronderzoek naar de financiële en fiscale positie van de eigenaren van *landgoederen*. Onderzoekingen naar de mogelijkheden van *samenwerking tussen ondernemingen en vestigingsonderzoekingen* behoorden tot de werkzaamheden van dit verslagjaar.